

קונטרס

הלכה ומנהג

הלכות ומנהגים, תקנות ופסקי חכמים, מימות ראשונים ועד ימינו,
בתוספת פסקי הלכה מאת פוסקי דורנו בסוגיות שהזמן גרמן

לוקט וסודר ברחמי שמים

ע"י

אברהם ישעיהו פדל

הערות והארות יתקבלו בברכה, בטלפון 0556786072

ובמייל A0556786072@GMAIL.COM

**לתרומות והנצחה
נתנאל 0527662513**

הגהה ועריכה לשונית - שמואל נחמיאס 0504144924

ואלה יעמדו על הברכה

קונטרס זה הופץ ברחבי הארץ במאות עותקים
להצלחת הנדיבים היקרים
רבקה בת אפרת
דוד בן בנימין יוסף
אשר תרמו מהונם בחפץ לב לזיכוי הרבים
ה יתברך יאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים, ובכל אשר יפנו
ישכילו ויצליחו,
זכות התורה תהא להם למגן וצינה, ויזכו לכל טוב כל ימי חייהם,
באושר ועושר בבריאות הגוף והנפש.

נר זיכרון

קונטרס זה מוקדש לעילוי נשמת האשה הכשרה והחסודה
מרת תקוה בת עווד וסלמא ע"ה
המקום ברוך הוא ירחם עליה, ויצרור נפשה בצרור החיים ויפתח
לה שערי חן חסד ורחמים, ויזכור לה צדקותיה ומעשיה הטובים,
נפשה בטוב תלין וזרעה יירש ארץ, ותזכה לתחיית המתים.

מכתב ברכה
מאת מרן הגאון רבינו שלמה מחפוד שליט"א

שלמה יוסף מחפוד
אב"ד בד"ץ "יורה דעה"
ורב ומו"צ דשכונת נוה אחיעזר ושיכון ו'
בני ברק

בס"ד, יום _____ ג' תשרי פ"א

דברי הערכה

לכבוד הבחור החשוב מלומדי הישיבה החשובה
'קנין דעת' ר' אברהם ישעי' פדל הי"ו
קבלתי את קונטרסו הלכה ומנהג.
עברתי בין בתריו וראיתי כי מלאכה מרובה
ונפלאה עשה. והכל שרטט יפה בעטו בתמצית
ההלכות ומקורותיהן בקיצור נמרץ.
אברכו כי ימשיך לשקוד על דלתי התורה והיראה
כחפצו הטהור ויזכה להתעלות מעלה ויצא שמו
כשם הגדולים אשר בארץ.

רחוב אמרי חיים 32, בני-ברק טל: 03-6769702

מכתב ברכה

מאת מורינו ראש הישיבה הגאון ר יוסף אברמובסקי שליט"א

הישיבה הגדולה
קנין דעת
בית שמש

2023 טו תשרי

אניני

אניני חנין פניה אברהם יאהו רב הין

רבי שמה לוי זכאליה מיל יד, רשני להיוון

היוון באסד 'הרני והני' הן הן הן

אחי שני וחיוני היואסן הקני וזה הן

הן הן הן הן הן הן הן הן הן

הן הן הן הן הן הן הן הן הן

הן הן הן הן הן הן הן הן הן

הן הן הן הן הן הן הן הן הן

הן הן הן הן הן הן הן הן הן

הן הן הן הן הן הן הן הן הן

הן הן הן הן הן הן הן הן הן

מכתב ברכה

מאת מוריניו ורבינו הגאון ר יורם סרי שליט"א

יורם סרי

רב בית המדרש 'היכל שלום' ואב"ד במודיעין עילית

בס"ד כסלו תשפ"א

ראיתי את קונטרסי 'הלכה ומנהג' על הלכות סוכה ותנוכה שכתב הבה"ח אברהם ישעיהו פדל מבחירי ישיבת 'קנין דעת', ובו אסף כעמיד גורנה את הלכות ומנהגי סוכה ותנוכה באופן קצר וקולע אל השערה דבר דבור על אופניו, וציין מקורות לדבריו וטעם הדין, והכל באופן מסודר בטוב טעם ודעת. כאשר כל זה נעשה בין סדרי הישיבה, למען לא יחסר מעמלה של תורה בסוגיות הנלמדות בעיני בישיבה. ואני מכיר עוד מקטנותו וזהירותו ממתפללי בית המדרש 'היכל שלום', ומאז ראיתי את דרכו בתפילה שעולה רבות על בני גילו, ואת שאיפותיו לגדול בתורה וביר"ש, וראוי לומר עליך את דברי הגמ' (ברכות מח.) 'בוצין בוצין מקטפיה די עי'.

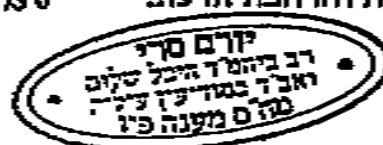
והנה כבר מקדמת דנא מצינו דיון בין הראשונים אם לכתוב את הסוגיות בפלפולא דאורייתא, ורק אז להוציא את הדין לאשורו, או לכתוב קיצור הלכות במסקנת הסוגיא בלבד. יעיי' ברמב"ם בהקדמה לספר המצוות וליד החזקה, שהסביר את מטרת כתיבת ספרו. והראב"ד בהגהתו (להקדמה ליר החזקה) טען על הרמב"ם 'שעזב דרך המחברים שהביאו ראיה לדבריהם וכחבו הדברים בשם אומרם'. דהיינו שהראב"ד טען ב' טענות על הרמב"ם, האחת שלא הזכיר את שם אומר ההלכה, והשניה שלא כתב את הטעם להלכה זו, וראה גם בשרית הרא"ש (כלל לא אות ט). אלא שהרמב"ם ענה על זה באיגרתו לרבי פנחס הדיין ותו"ד שעשה כמעשה רבי יהודה הנשיא בכתיבת המשנה. וראה גם בכס"מ שם, ובהקדמת בעל תוי"ט לפסקי הרא"ש, ויש עוד אריכות דברים בזה ואכ"מ.

העולה מהדברים שאם החיבור עטור במקורות ובטעמי הדין לכ"ע אין בו חסרון של ספרי קיצורים. ובדרך זו הלכך המחבר כאן שהרחיב במקורות ההלכה ובטעמיה, באופן שהמעיין יוכל לחפש את המקור ולדקדק בדברים כדרכה של תורה.

לא נותר אלא לברכה שיזכה המחבר להוסיף עוד חיבורים כהנה וכהנה לתועלת הלומדים ולזכות את הרכים, להקים את ביתו בעתו ובזמנו, ויזכה לישב באהלה של

תורה מתוך נחת והרחבת הדעת.

בט"א ל' כסלו א' אלף ה' ת"א
יורם סרי

מזמור לתודה

אודה ה בכל לבב בסוד ישרים ועדה, על אשר זיכני ברחמי וחסדיו המרובים ושם חלקי מיושבי בית המדרש ולא מיושבי קרנות, ועזרני אף הפעם להיות מוסיף והולך בכתיבת קונטרס נוסף "הלכה ומנהג", אשר כשמו כן הוא, שזכיתי לקבץ כעמיר גורנה מדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים, הלכות ומנהגים על ימי החנוכה, ולסדרם במקום אחד בשפה קלה וברורה, חובה עלי להכיר טובה ליישיבה הקדושה קנין דעת אשר כבר פקיע שמה כבית היוצר לתלמידי חכמים בעלי מידות טובות, וזה אודות למסירות נפשם של רבני הישיבה, הרבנים הגאונים שליט"א אשר מוסרים נפש במסירת שיעורים הן בתורה והן במוסר,

ובפרט לעומד בראשה מוריני ורבינו ראש הישיבה הגאון ר יוסף אברמובסקי שליט"א, אשר מתחילת דרכי בכתיבת קונטרסים אלו, תמך ועודד, וזירזני לעלות הדברים אל הכתב, ועבר על הדברים, ואשר במסירות נפש ממש נטל עליו את משא הישיבה בין ברוחניות ובין בגשמיות, ואשר דואג לכל בחור ובחור כבנו ממש, מתוך סבלנות עצומה ודאגה רבה, ועמו נוות ביתו הרבנית שתחי, העוזרתו ומסייעתו בקיום הישיבה במסירות נפלאה, יאריך ה ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים, וירחיב גבולם בתלמידים יראי ה וחושבי שמו, מתוך בריאות הגוף והנפש, אושר ועושר, ויזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, ויה"ר שנזכה עוד רבות בשנים ליהנות מחכמתו ומזיו תורתו.

ועוד עלי להודות מקרב לב לידידי ורעי, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, הבחור היקר שמואל נחמיאס הי"ו אשר עזרני וסייעני בהגהת הדברים ובעריכתם מתוך סבלנות עצומה, תהי משכורתו מעם ה ויזכה לעלות מעלה בתורה ובמצוות, ויזכה במהרה להקים ביתו, בית נאמן בישראל מתוך אושר ועושר,

ואחרונים חביבים אברך ואודה למעלת אאמו"ר ועט"ר, הרה"ג ר אלון שליט"א ולאימי מורתי מנב"ת מרת אפרת שתחי, שרק בזכות מסירות נפשם לחנכני בדרך התורה והמצוות, באהבה ובמסירות, זוכה אני לעסוק בתורה, יהי רצון שיזכו לראות דור ישרים מבורך בנים ובני בנים יראי ה וחושבי שמו, תלמידי חכמים ומזכי הרבים, מתוך בריאות הגוף והנפש, אורך ימים ושנות חיים ויזכו לכל טוב, אמן

ובצאתי מן הקודש, אשא לבבי אל השמים בתפילה ובתחנונים, אחת שאלתי מאת ה שבתיי בבית ה כל ימי חיי ולחזות בנועם ה, לעלות מעלה בתורה ובמצוותיה, לשבת ולשקוד כל חיי בתורה כי הם חיינו ואורך ימינו, ולהמשיך בכתיבת חיבורים נוספים מתוך בריאות הגוף והנפש, ושנזכה להקים במהרה בית נאמן בישראל על אדני התורה והמסורה.

החותם באהבת תורה

אי"ש פדל

פרק א נס חנוכה

נס חנוכה

א: בזמן בית שני שלטו בישראל מלכות יון, וגזרו גזירות על ישראל כדי לבטלם ממצוות ה ולעקור אמונתם בה יתברך, ופשטו ידם בבנות ישראל ונכנסו לבית המקדש, ופרצו בו פרצות והעמידו צלם בהיכל וטמאו את הטהרות, והיה צר להם לישראל מפניהם מאוד, וריחם ה על עמו ישראל ולא השבית להם גואל וגברו בני חשמונאי המעטים על היוונים ונצחום והושיעו את ישראל מידם ביום כ"ה בכסלו,

ולאחר שנצחום, נכנסו ישראל להיכל ולא מצאו שמן להדליק בו את המנורה אלא פך קטן שלא היה בו שמן אלא בשיעור של יום אחד, ונעשה נס לישראל והספיק השמן להדליק את נרות המערכה במשך שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו ממנו שמן טהור,

ומפני נס זה תיקנו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים מכ"ה בכסלו לשמונת ימי שמחה הלל והודאה לה יתברך, ותיקנו להדליק נרות בפתחי הבתים כדי לפרסם את הנס ואת רחמיו של הקב"ה שריחם על עמו ישראל והושיעם מצריהם.¹

היה מותר להדליק בשמן טמא

ב: אע"פ שטומאה הותרה בציבור והיה מותר להדליק נרות המערכה בשמן טמא, בכל אופן היו זקוקים לנס . א, הדין שטומאה הותרה בציבור היינו שהטומאה הינה בגוף המצוה, משא"כ השמן אינו גוף המצוה אלא ממכשירי מצוה, שהמצוה זה ההדלקה, ב, אע"פ שאין זקוקים לנס פך השמן שהרי טומאה הותרה בציבור, רצה הקב"ה להראות לעמו ישראל אהבתו וחיבתו להם.²

מדוע מדליקים ביום כ"ה

¹ ע"פ הגמ בשבת (כא): ת"ר בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה וכו עיי"ש, ורבינו הרמב"ם (חנוכה, פ"ג ה"א-ד) הביא סיפור נס חנוכה במלואו עיי"ש,

ואם תתמה מדוע לא מצינו מקור במשניות לנס חנוכה, כמו לנס פורים שקבע לה רבינו הקדוש מסכת שלימה א"כ מדוע את נס חנוכה לא הזכירה כלל ועיקר, וכבר עמד על כך בספר יד המלך (חנוכה פ"ג ה"ג) וסיים ז"ל והרבה יגתי להניח דעתי בטעם הנכון על זה ולא מצאתי עכ"ל, ועיין בספר טעמי המנהגים (חנוכה, סימן תתמז עמוד שסד) שתיירץ שהרי בני חשמונאי תפסו את מלכות ישראל אע"פ שאינם מזרע בית דוד, שהרי להם נתן הקב"ה את מלכות ישראל לעולם, ועל כן העניש הקב"ה את בני חשמונאי ולא נשאר מהם שריד ופליט, והיות ורבינו הקדוש היה מזרע בית דוד שלקחו מהם בני חשמונאי את המלכות, ועל כן הרע לו כתיבת סיפור ודיני חנוכה במשניות, ועל כן משמים בשעה שכתב וסידר את המשניות ע"פ רוח הקודש נשמט ממנו נס חנוכה.

² הנה הקשה הרא"ם (על הסמ"ק בהלכות חנוכה ד"ה ונעשה) שהרי טומאה הותרה בציבור א"כ מדוע לא הדליקו בשמן הטמא, ותיירץ דטומאה הותרה בציבור אינו אלא בגוף המצוה ממש, והרי ההדלקה היא המצוה והשמו אינו אלא מכשיר מצוות הדלקה, ועיין בפני יהושע (שבת כא: ד"ה מאי) שדחה תירוץ הרא"ם, מכיון שבתורת כהנים דרשינן "להעלות נר תמיד" אפילו בשבת ואפילו בטומאה, וע"כ תירץ הפני יהושע שאע"פ שהיה מותר להדליק בשמן זה, רצה הקב"ה להראות חיבתו לעם ישראל שמעט שמן יכול להספיק לשמונה ימים.

ג: יש אומרים שביום כ"ה בכסלו היה יום הניצחון, וא"כ טעם ההדלקה ביום כ"ה זיכרון לנס הניצחון ולא לנס השמן, ויש אומרים שהניצחון היה ביום כ"ד, וא"כ ההדלקה ביום כ"ה היא זכר לנס פך השמן.³

מדוע חנוכה ח ימים

ד: אע"פ שהנס היה רק שבעה ימים, תקנו חכמים שימי חנוכה יהיו ח ימים, והטעם, א, שחילקו את השמן לשמונה שמיניות, כדי שיספיק לכל השמונה ימים, א"כ גם ביום הראשון הוי נס, שדלקה אותה השמינית כל הלילה, ב, שאע"פ שהשתמשו בשמן בלילה הראשון, נשאר הפך מלא, וניכר הנס אפילו ביום הראשון, ג, שאע"פ שנתנו את כל השמן בנרות בלילה הראשון, בבוקרו של יום שני הגיעו ומצאו את הנרות מלאים, וא"כ כבר ביום הראשון ניכר הנס.⁴

³ נחלקו הפוסקים באיזה יום נצחו בני חשמונאי את היוונים, עיין ברמב"ם (חנוכה פ"ג ה"ב) שכתב שהניצחון היה ביום כ"ה, וא"כ ההדלקה ביום זה זכר לנס הניצחון, ועיין בפרי חדש מה שהקשה ע"ז (או"ח סימן תרע ס"א), והמאירי (שבת כא: ד"ה נס) כתב שהניצחון היה ביום כ"ד, וא"כ ההדלקה בכ"ה זכר לנס פך השמן.

⁴ ידועה קושיית מרן הבית יוסף (סימן תרע ד"ה ואיכא) מדוע קבעו חכמים ימי חנוכה לשמונה ימים, והרי הנס אינו אלא לשבעה ימים, דפך השמן הרי הספיק ליום הראשון ע"פ דרך הטבע, וכך תירץ הבית יוסף, ועיין בתוס רא"ש (שבת כא: ד"ה ונעשה)

פרק ב מנהגי ימי חנוכה

להתמיד בתורה

א: מהראוי לכל אשר בשם ישראל יכונה, לשום בשכלו (בימי חנוכה) להתמיד בתורתו יתברך, כי הם ימים הראויים לכך, דהיינו שבכל חנוכה החל להאיר עלינו הארתו יתברך מתורתו.⁵

מאכלי חלב

ב: נוהגים להרבות בימי חנוכה במאכלי חלב, זכר לנס שנעשה בחלב שהשקתה יהודית ביתו של יוחנן כהן גדול ועל ידי כך הרגה אותו.⁶

סעודות חנוכה

ג: יש הנוהגים להרבות בסעודה ומשתה בימי חנוכה, וי"א שסעודות אלו רשות, ויש אומרים שסעודות אלו מצוה, ולכן נהגו לומר זמירות ותשבחות דברי תורה והלל ואז הכל מודים שסעודות אלו מצוה.⁷

להרבות בסעודת שבת חנוכה

ד: יש נוהגים להרבות בסעודות שבת חנוכה, יותר משאר שבתות וק"ו אם זה גם שבת ראש חודש.⁸

סופגניות וברכתם

ה: נהגו ישראל לאכול מאכלים מטוגנים בשמן, כדי לעשות זכר לנס שנעשה בשמן, ובזמננו מאכל זה נקרא סופגניה המטוגנת בשמן, ולכן אפילו קבע עליהם סעודה אינו מברך עליהם המוציא וברכת המזון, אלא ברכתם בורא מיני מזונות ועל המחיה, ואף אם הובאו בתוך הסעודה אין לברך עליהם ונכון להניח עד לאחר ברכת המזון.⁹

⁵ זה לשון קדשו של הקדשות לוי (הביאו את לשונו בספר מנהגי ישראל תורה, ח"ג עמוד רטז) ועיין מה שכתב הרב חיד"א בלב דוד.

⁶ עיין בר"ן (שבת י.) שהביא את מעשה יהודית וסיים וז"ל ולכן נהגו לאכול מאכלי גבינה בימי חנוכה, והביא דבריו הרמ"א (תרע, ס"ב).

⁷ כתב הטור (סו"ס תרע) בשם מהר"ם מרוטנבורג שהסעודות האלה הם סעודת הרשות, וכך פסק השולחן ערוך (סימן תרע ס"ב), והב"ח פליג וס"ל שימים אלו שמחה והלל וסעודות אלה מצוה, וכתב שכך הוכיח הים של שלמה מלשון הרמב"ם, ועיין ברמ"א בדרכי משה (שם ס"ק א) שהביא בשם מהר"א מפראג שקבעו ימים אלו לימים טובים משום חנוכת המזבח, וכ"כ המגן אברהם בשם הים של שלמה, ולכן הכריע הרמ"א שנוהגים לומר דברי הלל ושירות ואז הוי סעודת מצוה.

⁸ כ"כ הבן איש חי (וישב אות כח)

⁹ הנה בספר מנהגי ישראל תורה (בשם קובץ שריד ופליט) העתיק מכתב יד תימני וז"ל כתב רבינו מימון בן יוסף (אביו של רבינו הרמב"ם) אין להקל בשום מנהג ואפילו מנהג קל, ויתחייב כל נכון לו עשות משתה ושמחה וכו' ופשט המנהג לעשות סופגנין בערבי אלספינג והם הצפחיות בדבש וכו', ואותם המנהגים אין לנו לבזותם ומי שהנהיגם זריז ומשתדל הוא, כי הם מעיקרים נעשים, ולא יבזו במנהג האומה, וכבר אמר הנביא ואל תטוש תורת אמך, דת אומתך אל תעזוב עכ"ל.

סופגניה על הפלטה

ו: סופגניה דינה כיבש, ולכן מותר להניח את הסופגניה על הפלטה בשבת דאין בישול אחר בישול ביבש, ואע"פ שהזריקו לתוכה ריבה לחה.¹⁰

לביבות (לאטקעס) וברכתם

ז: יש הנוהגים לאכול לביבות תפוחי אדמה (לאטקעס) המטוגנים בשמן, וברכתם בתחילה בורא פרי האדמה, ולאחריהם בורא נפשות, ואפילו אם ריסק את התפוח"א קודם הטיגון.¹¹

משחק הסביבון

ח: מנהג קדום נהגו בקהילות ישראל לשחק בסביבון (דרעדיל), וחוקקים עליו בארבע קצותיו אותיות נגה"פ.

וטעם המשחק הזה, היות ובחנוכה לא היתה התעוררות מלמטה, מצד עם ישראל, אלא רק מלמעלה שהקב"ה ברחמיו ריחם על ישראל, אע"פ שלא עשו תשובה כהוגן, ולכן משחקים בסביבון שאוחזים אותו מלמעלה ומסובבים.¹²

מגילת אנטיוכוס

ט: מנהג יהודי תימן לקרוא בשבת חנוכה קודם ההפטרה או קודם מנחה במגילת אנטיוכוס כדי לפרסם את הנס.¹³

נערים עניים

י: נוהגים העניים לסבב בחנוכה על הפתחים, והטעם שכיון שאחד מהדברים שהיוונים ביטלו זה את הגמילות חסדים, ולכן מחויבים אנו בחנוכה לגמול חסד עם העני והאביון.¹⁴

¹⁰ ולעניין ברכתם עיין בהליכות שלמה (חנוכה פי"ז ה"י) ובילקוט יוסף (סימן תרע ס"ח) ובנטעי גבריאל (חנוכה פנ"א הי"ג)

¹¹ כך פסק מרן הגרש"ז אויערבך, עיין בשלמי מועד(עמוד רמה) ובהליכות שלמה (פי"ז הי"א)

¹² עיין בספר קובץ תשובות שהעלה בפשטות שמברך בורא פרי אדמה, וכ"כ באשרי האיש (ח"ג פ"מ ה"ט), ועיין בארוכה מה שכתב מרן חכם בן ציון אבא שאול, במאמר מיוחד בקובץ זכור לאברהם (תשנא, רעג)

¹³ עיין מה שכתב האי חסידא קדי שא ר צבי מדינוב זיע"א בספרו בני יששכר (חנוכה מאמר ב), והוסיף שיש שנהגו לשחק דווקא בשל עץ, שנאמר אצל יחזקאל "ואתה בן אדם קח לך עץ אחד", והטעם כך ביאר בספר טעמי המנהגים (אות תתנט) עיי"ש,

¹⁴ עיין מה שכתב מהר"י צאלח בעץ חיים (קסג)

¹⁴ מנהג זה הביאו המגן אברהם (סימן תרע) ועיין בפרי מגדים באשל אברהם שביאר מנהג זה.

פרק ג

דיני הספד, צידוק הדין, עליה לקברות

הספד בחנוכה ודין חכם

א: שמונת ימי החנוכה הם ימי הלל והודאה ולכן תקנו חכמים שלא להספיד בהם אלא לחכם בפניו, דאין מועד בפני תלמיד חכם.¹⁵

תלמיד חכם בדורנו

ב: יש אומרים שבימינו אין להספיד שום אדם ואפילו הוא תלמיד חכם היות שבדורנו אין אדם שיכול לעמוד בגדר תלמיד חכם,¹⁶ אומנם רוב הפוסקים חולקים על כך וסוברים שאף בימינו מותר להספיד תלמיד חכם ולא אלמן ישראל ויפתח בדורו כשמואל בדורו.¹⁷

דברי התעוררות

ג: אע"פ שאין להספיד בחנוכה, מותר לומר דברי התעוררות כדי לעורר את משפחתו וקרוביו לילך בדרכי ה' כי זהו סוף כל האדם אך יזהר שלא ימשך לדברי הספד וקינה האסורים.¹⁸

הספד בקלטת

ד: אסור להאזין לדברי הספד המוקלטים על גבי קלטת או דיסק, כי אין הבדל בין הספד על ידי ספדן או על ידי קלטת, וי"א שהספד על גבי קלטת אינו כהספד, ובכל זאת אסור לשמוע משום סיפור ושמיעת דברים רעים.¹⁹

¹⁵ בגמ שבת כא: מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה אינון דלא למספד בהון, וכך פסק הרא"ש (שבת פ"ב ס"ד) והרמב"ם (חנוכה פ"ג ה"ג) והטור והשו"ע (ריש סימן תרע), ובגמ מועד קטן כז: אמר רב פפא אין מועד בפני תלמיד חכם וכל שכן חנוכה ופורים והני מיילי בפניו אבל שלא בפניו לא, וכך פסק הר"ף (יח. בדפי הרי"ף), וז"ל השו"ע " אין מספידים אלא לחכם בפניו " (עיין סימן תרע ס"ג)

¹⁶ כ"כ הח"י אדם (כלל קיח סימן ז) וז"ל "ר"ח אסור בהספד וכו' ואפילו לחכם בפניו וכ"ש בזמנינו שאין לנו תלמיד חכם ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה" עכ"ל, ומקור דבריו מן המגן אברהם (סו"ס תקמז) עיי"ש, ¹⁷ כ"כ בערוך השולחן (סימן תכט) שאף בזמן הזה מצוה וחובה היא להספיד ת"ח, וכ"כ בשו"ת שערי שלמה (הובא בנטעי גבריאל פנ"ב ה"ט) ובספר נזירות שמשון כתב שאין לנו לומר שבזמן הזה אין תלמידי חכמים ויפתח בדורו כשמואל בדורו, (הובאו דבריו בחזון עובדיה חנוכה עמוד י)

¹⁸ עיין בנטעי גבריאל (חנוכה פנ"ב ה"ז) בשם הכלבו ¹⁹ כ"כ בשו"ת שבט הקהתי (ח"א או"ח סימן רא) והטעם השני כתב כן בשם הגרי"ש אלישיב דס"ל דלא חשיב הספד

צידוק הדין

ה: כל הימים שאין בהם תחנון אין אומרים בהם צידוק הדין, ולכן אין אומרים בחנוכה צידוק הדין ואפילו לחכם בפניו,²⁰ ומנהג עדות המזרח שאומרים צידוק הדין ומקבלים דין שמים באהבה וצדיק הוצדק משפטו.²¹

עליה לקבר

ו: אסור בימי חנוכה ללכת לבית הקברות כגון ביום פקודת השנה או השלושים להוריו או קרוביו משום שמתעורר לבכיה, אבל אם יש לו סיבה מיוחדת לעלות דוקא ביום זה כגון שצריך לטוס וכדו מותר,²² ויש אומרים שמותר לעלות לקברי הוריו וקרוביו אם בא להתפלל בלבד, אבל אם בא להספיד או לקונן אסור.²³

קברי צדיקים

ז: מותר בימי חנוכה לעלות ולהשתטח על קברי רבותינו צדיקים אשר בארץ המה, וכך מנהג בגדאד היה לעלות לקבר יהושע הכהן הגדול בערב ראש חודש טבת.²⁴

²⁰ כ"כ הרמ"א בסימן תכ, והט"ז (שם, ס"ק א) כתב דזהו איסור מן התלמוד, וכתב המגן אברהם בשם הלבוש שהאיסור לומר צידוק הדין הינו אפילו לחכם בפניו.

²¹ כך כתב מרן בבית יוסף (סימן תרע), וכך פסק מהרשד"ם בשתילי זיתים (סימן תכ סק"ב) וכך פסק הכף החיים (תרע ס"ק כ) ובילקוט יוסף (שם ס"ב) ובשולחן ערוך המקוצר (ח"ג עמוד רנו) כתב שכך מנהג תימן ע"פ השתי"ז הנ"ל.

²² עיין בחזון עובדיה (חנוכה עמוד יא) שכתב שאין לעלות לקבר במלאות השבעה והשלושים וכו מפני שמתעוררים לבכי, ובאשרי האיש (ח"ג פ"מ הי"ב) כתב שאם יש לו סיבה מיוחדת לעלות דוקא ביום זה מותר.

²³ כ"כ בספר גשר החיים (טיקוצינסקי, ח"א פכ"ט אות ה) והוכיח את דבריו שכל האיסור זה במקום של עליה לקבר למטרת הספד נהי וקינה דהמגן אברהם הדגיש בלשונו "לקונן"
²⁴ בן איש חי פרשת וישב אות כב

פרק ד דין תענית בחנוכה

דין תענית

א: אף על פי שבטלה מגילת תענית, ובכל הימים הכתובים בה מותר להתענות, בחנוכה אסור להתענות מפני הנס הגדול והמפורסם שנעשה בימים אלו.²⁵

תענית ציבור

ב: אין בית דין גוזרים תענית על הציבור בימי חנוכה, אבל אם גזרו ב"ד תענית קודם חנוכה והתחילו הציבור להתענות אינם צריכים בחנוכה להפסיק התענית.²⁶

תענית חלום

ג: הרואה בחלומו סימן רע ורוצה להתענות מותר לו להתענות על חלום זה, מכיון שהרי אפילו בשבת מותר להתענות תענית חלום, אך אם התענה צריך לאחר חנוכה להתענות שוב על התענית כבשבת.²⁷

האם חתן מתענה

ד: נהגו רבים וטובים שהחתן ביום שמחת ליבו יושב בתענית ובתפילה היות וביום זה נמחלים עונותיו, אבל אם מתחתן בחנוכה אין לו להתענות.²⁸

המתאחר באכילה

ה: הרואה שקרבה שעת חצות ועדיין לא טעם מאום מעלות השחר, עליו לאכול מעט כדי שלא יחשב שהוא שרוי בתענית, אומנם אינו חייב לאכול ובשתייה בלבד סגי.²⁹

²⁵ כך פסק מרן מרן בשו"ע (סימן תקעג) והטעם שימי חנוכה שונים הם מכל שאר הימים משום הנס הגדול והמפורסם כך ביאר המשנה ברורה (ס"ק ג)

²⁶ עיין בשולחן ערוך סימן תקעב ס"ב

²⁷ כך פסק מרן בשו"ע (סימן תקסח ס"ה) ועיין מה שכתב בזה בילקוט יוסף (חנוכה עמוד ס) בשם שיבולי הלקט

²⁸ כ"כ הרמ"א (סימן תקעג) שמי שיש לו נישואין בחנוכה אין לו להתענות, והמשנה ברורה (ס"ק ח) ביאר את טעם מנהג התענית, א מכיון שביום זה מוחלין לו עונותיו, ב שמא יאכל וישתה קודם חופתו ויבוא לידי שיכרות.

²⁹ עיין בספר אשרי האיש חלק ג פ"מ הלכה א.

פרק ה

החייבים בהדלקת נר חנוכה

אשה

א: נשים חייבות בהדלקת נר חנוכה שאף הן היו באותו הנס, ולא עוד אלא שהנס נעשה ע"י אשה, ולכן יכולה אשה להוציא את בני ביתה ואת בעלה בהדלקתה, ומכל מקום אם הבעל נמצא בבית ראוי שהוא ידליק ולא יצא בהדלקת אשתו.³⁰

קטן

ב: קטן שלא הגיע לחינוך אינו מדליק ואם הדליק אין בהדלקתו כלום, ואם הגיע לגיל חינוך ויש לו בית בפני עצמו חייב להדליק נר חנוכה, ואם דר בבית אביו מנהג בני ספרד שיוצא בהדלקת אביו, ומנהג בני אשכנז שקטן שהגיע לחינוך צריך להדר ולהדליק, ומכל מקום אין לקטן להדליק בשביל הגדול החייב בהדלקה.³¹

סומא

ג: עיוור חייב בהדלקת נר חנוכה, ואם הוא בבית אחרים ישתתף עמהם ויברכו עליו, ואם דר בביתו אשתו תדליק עליו, ואם אין לו אשה ידליק בעצמו בסיוע אחרים ולא יברך. ומנהג ירושלים שאף מברך, ולא יוציא אחרים ידי חובתם, ויש חולקים שהיות וחייב בהדלקה יכול אף להוציא אחרים ידי חובתם.³²

אורח

ד: המתארח אצל חבירו אם מדליקין עליו בביתו פטור מלהדליק, ואם אין מדליקין עליו בביתו צריך לתת פרוטה לבעל הבית ועל ידי זה ייקנה לו הבעל הבית חלק

³⁰ בגמ שבת (כג.) א"ר יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן באותו הנס, ופירש רש"י (ד"ה היו) שגזרו יונינים על כל הבתולות שעליהן להיבעל לטפסר תחילה, ועל ידי אשה נעשה הנס, וכך נפסק להלכה שאשה מדלקת נרות חנוכה, אומנם שבעלה מדליק אינה צריכה להדליק משום שטפלה לבעלה, וכתב הב"ח (תרע"ה ד"ה אבל) שיכולה אף להוציא את האיש ואת כל בני ביתה, וכ"כ הט"ז (ס"ק ד) בשם ספר האגודה, וכ"כ המגן אברהם (ס"ק ד) ועיין בביאור הלכה (ד"ה אשה) שכתב שאם אדם נמצא בביתו ואשתו מדליקה עליו, כבר אמרו עליו חכמים (ברכות כ:) תבוא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכים לו.

³¹ הגמ (שם) נקטינן הדלקה עושה מצוה, ולכן אם הדליק מי שאינו מחויב בהדלקת נ"ח כגון חש"ו לא עשה כלום, וכך פסק הר"י (י.) שהיות שאינם מצוים בהדלקה לא עשו כלום בהדלקתם. ועיין בר"ן (ד"ה האי נר) שכתב בשם בעל העיטור דאם הגיע לחינוך מותר להם להדליק והכל תלוי במנהג, והביאו מרן בשו"ע (תרע"ה ס"ג) וכתב "ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך מותר", וכתב הרמ"א שלמנהגם שכל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו גם קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק, וראיתי בספר ילקוט יוסף (תרע"ה ס"א) שכתב בשם מהר"ח פלאגי במועד לכל חי שטוב ליתן לבניו הקטנים להדליק מנרות ההידור ע"י"ש, ודעת רוב הפוסקים שאין לקטן להוציא את הגדולים, אומנם ראה ראיתי שכתב הרה"ג ר איתמר כהן שליט"א (שולחן ערוך המקוצר עמוד רסה) שמנהג בנות העיר חבאן שהיו נותנות לבנם הקטן שידליק עליהם, ועיין בילקוט יוסף (שם) שתמה על מנהגם זה.

³² כ"כ המגן אברהם (תרע"ה ס"ק ד) שהסומא אם יכול להשתתף בפריטי מוטב, ואם יש לו אשה אשתו תדליק עליו, ואם אין לו אשה וגר בבית משלו ידליק ע"י סיוע של אחר כ"כ בשם תשובת מהרש"ל עכ"ד, וכתב השערי תשובה (ס"ק ג) שלא יברך ואינו מוציא ידי חובה אחרים, וכך דעת אחרונים רבים, עיין במשנ"ב (תרע"ה ס"ק ט) ובכף החיים (ס"ק כג) ובשולחן ערוך המקוצר (ח"ג עמוד רסה) ועיין בחזון עובדיה (חנוכה עמוד קטו) ובילקוט יוסף (סימן תרעה ס"ד, טו)

בשמן, ואם הוא נכנס ויוצא דרך פתח משלו צריך להדליק בעצמו שלא יבוא לידי חשד.³³

לא יודע שמדליקים עליו

ה: מי שלא ידע שמדליקים עליו בביתו וחזר לביתו בלילה ומצא שהדליקו עליו. צריך לחזור ולהדליק בלא ברכה.³⁴

סמוך על שולחן בעל הבית

ו: כל הסמוך על שולחן בעל הבית כלומר שאוכל מפתו ודואג בעל הבית לכל מחסורו אין צריך להדליק או להשתתף, ולכן בן הסמוך על שולחן אביו אינו מדליק והוא הדין לחתן הסמוך על שולחן חותנו או עבד הסמוך לשולחן אדונו שאינם מדליקים, ואם רוצים להדליק, רשאים להדליק.³⁵

שמדליקים בפנים

ז: במקומות שמדליקים בתוך הבית, יש אומרים שהאורח צריך להדליק בעצמו ולא יועיל להשתתף בשמן ואפילו אינו יוצא מפתח אחר, ויש אומרים שרק אם ישן בחדר נפרד אז צריך להדליק, אבל אם אין לו חדר נפרד ישתתף עם בעל הבית, אומנם בני ספרד שנוהגים שבעל הבית מדליק, אם האורח אין לו פתח נפרד אינו צריך להדליק וישתתף עם בעל הבית.³⁶

אשה אלמנה

ח: אשה שאין בעלה בבית כגון אלמנה או גרושה, מעיקר הדין צריכה להדליק לבד, ובזמן שיש לה בן גדול המנהג שהוא מדליק.³⁷

³³ בגמ שבת (כג.) אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה, אמר ר' זירא שהייתי בביתו של רב הייתי משתתף עמו בפרוטות כדי שידליק עלי, ולאחר שנשאתי לא הייתי צריך משום שאשתי מדלקת עלי, וכך פסק הר"ף א. שאורח חייב בהדלקת נ"ח ואם רוצה משתתף עם בעה"ב, ב. שאם יש מי שמדליק עליו בביתו פטור, והוסיף וגורס הר"ף שאם יש לו פתח אחר שבו הוא יוצא חייב להדליק שלא יחשדוהו שלא מדליק. וכך פסק הרמב"ם (חנוכה פ"ד הי"א) והרא"ש (שבת פ"ב ס"ח) והטור והשו"ע (סימן תרע"ז ס"א).

³⁴ כ"כ המגן אברהם בשם תשובות הרשל, וכתב ואין דבריו מוכרחים ולכן אין לברך. וכך המשנב (סקב ב) והכף החיים (סקז).

³⁵ כתב הבית יוסף (תרע"ז ד"ה כתב) בשם מהר"י אבוהב, בן גדול בבית אביו ואינו סמוך על שולחן אביו הרי הוא כאכסנאי וצריך להשתתף עכ"ל, ומשמע שאם הבן כן סמוך על שולחן אביו פטור, וכך כתב המגן אברהם בפתיחה לסימן תרע"ז וכך כתב המחצית השקל (ד"ה כתוב) וסיים ומה לי בן גדול או אחר, וכ"כ המשנה ברורה (ס"ק א) (ועיין מה שכתב בביאור הלכה שדעת הפרי חדש שאין צריך להדליק וכ"כ בשם המאירי עיי"ש) וכ"כ הכף החיים ס"ק ג.

³⁶ הנה דעת מהר"י וויל (סימן לח) וכן דעת המהרי"ל (סימן קמה) שמה שכתבו הטור והשולחן ערוך (תרעז ס"א) שאם יש לאורח פתח אחר אז צריך להדליק האורח בעצמו משום חשדא, ומשמע שאם אין לו פתח אז לא צריך, זה דוקא שמדליק בחוץ אבל כשמדליקים בפנים צריך גם האורח להדליק, וכתב המגן אברהם (ס"ק ג) שדוקא שישן בנפרד משאר בני הבית, אבל אם לא ישן בנפרד אין חשד ויכול להשתתף עם בעל הבית, וכתב הכף החיים שרק למנהג האשכנזים שכל אחד מדליק שייך האי פלוגתא אבל לבני ספרד העושים כשיטת התוס' שבעה"ב מדליק לבדו לא שייך האי פלוגתא ולכן ישתתף עם בעל הבית.

³⁷ כ"כ בהליכות שלמה, אורחות ההלכה הערה 19,

אשה הנמצאת באשפוז

ט: אשה השוהה בבית החולים או בבית החלמה יוצאת ידי חובת הדלקה בהדלקת הבעל שמדליק בביתם, ומכל מקום ראוי שתשמע ברכות ההדלקה ממי שמדליק בבית החולים,

ואם אין בעלה בביתם אינה יוצאת ידי חובה במה שמדליק במקום אחר ולכן צריכה להדליק בעצמה בבית החולים.³⁸

השעה שונה

י: מי שנסע למדינת הים וזמן ההדלקה שונה, יוצא ידי חובה במה שמדליקים עליו בביתו אע"פ שבמקום שהותו עדיין לא הגיע זמן הדלקה,

ולכן בחור ישיבה ספרדי המתגורר בחו"ל, ולומד בישיבה בארץ ישראל, יוצא ידי חובת הדלקה במה שמדליקים עליו הוריו בחו"ל, ויש חולקים שצריך להדליק עם ברכה מכיון שאינו יוצא בהדלקתם שהרי אין זה זמן חיובו וטוב שיכוון שלא לצאת בהדלקתם³⁹

בחור ישיבה ספרדי

יא: דעת רוב הפוסקים שבחור ישיבה ספרדי אינו צריך להדליק נר חנוכה בישיבה, דנקרא סמוך על שולחן אביו ויוצא במה שמדליקים עליו בביתו לכתחילה, ואף אם רוצה להחמיר על עצמו רשאי רק להדליק ולא לברך, אומנם יש מי שאומר שאינו נקרא סמוך לשולחן אביו ולכן ידליק עם ברכה.⁴⁰

³⁸ כתוב בהליכות שלמה (פי"ג ה"ה) שיוצאת ידי חובה בהדלקה של הבעל, ועיין בהערה שם שטוב שתשמע את הברכות, ובספר אשרי האישה (ח"ג עמוד רסג) כתב שדוקא שהבעל בבית, אבל אם הבעל במקום אחר לא מועילה הדלקתו.

³⁹ כ"כ בספר הליכות שלמה (פי"ג ה"ד) בדיון אחד מבני המשפחה שנסע לחו"ל, וכ"כ בשלמי מועד (עמוד רד) בענין בחור ישיבה ספרדי שעלה ללמוד תורה בישראל, וכך כתב בספר אשרי האישה (ח"ג פל"ט הל"א), והטעם פשוט הוא שאין מסתכלים על זמן חיוביה אלא הוא נגרר אחר בני משפחתו המדליקים עליו. אומנם דעת חכם בן ציון אבא שאול שמי שנמצא בארץ ומדליקים עליו בחו"ל לא יוצא ידי חובה בהדלקה זו שהרי בשעה שמדליקים עליו לא התחייב עדיין, כ"כ בספר נר ציון בשמו (כסלו פ"ה הערה 60)

⁴⁰ הנה יש לדון בדינו של בחור ישיבה ספרדי הנוהגים כשיטת התוס' בנר איש וביתו שרק בעל הבית מדליק וכל מי שסמוך על שולחנו יוצא, מה הדין בחור ישיבה שאוכל ולן בישיבה האם עדיין חשיב סמוך על שולחן אביו, והנה דעת רוב הפוסקים בכלל ורבני עדות המזרח בפרט שאין לו להדליק משום שנקרא סמוך לשולחן אביו, והטעם א שהרי בדרך כלל ההורים מממנים את לימודיו של בנם בישיבה, ב ששאר ההוצאות הם על ההורים כגון בגדים טיפולים וכדומה, ג ואף אם נאמר שאינם סמוכים על שולחן האב, א"כ יוצאים ידי חובה בהדלקת הראש ישיבה, או בהדלקה של הבית מדרש, עיין בשו"ת יחיה דעת (ח"ו סימן מג) שדן בזה והעלה למסקנה שאין צריך בחור ישיבה להדליק, וכך פסק בחזון עובדיה (חנוכה עמוד קמד) ושכך הורה רב רבנן רה"י חכם עזרא עטיה זיע"א, וכך פסק הגאון הרב משה לוי זצ"ל בשו"ת תפילה למשה, (ח"ב סימן נא), וכך פסק מרן הגרש"ז אויערבך (שלמי מועד עמוד רד), וכך העלה בארוכה רבינו הרה"ג יצחק יוסף (ילקוט יוסף מועדים מהדורת תשעג עמוד תעז-תצב), ואם בכל זאת רוצה להדליק רשאי אלא שאין לו לברך כלל ועיקר,

אומנם יש מרבתינו שחלקו על כך וס"ל שבחור ישיבה אינו חשיב סמוך על שולחן אביו ולכן עליו להדליק, וכך פסק הרה"ג ר עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז בהשמטות עמוד שפז) והביאו בחזון עובדיה (עמוד קנא), וכך ס"ל מרן הגר"י עדס שאין בן ישיבה חשיב כסמוך לשולחן אביו שהרי אוכל וישן בישיבה ולכן ידליק עם ברכה, עיין מה שכתב בהרחבה בשם השאלות בספרו שיעורי חנוכה (סימן יד).

בחור ישיבה אשכנזי

יב: בן ישיבה מבני אשכנז הנוהגים שכל אחד מדליק יש בו כמה דינים:

א. בחורי ישיבה שאוכלים וישנים בישיבה אינם יוצאים ידי חובה בהדלקתו של הראש ישיבה וכל אחד צריך להדליק בפני עצמו.⁴¹

ב. מקום ההדלקה הוא במקום השינה ששם רוב תשמישיו, וראוי שיאכלו לכל הפחות ארוחה אחת בחדרם, ויש אומרים שידליקו בחדר אוכל.⁴²

ג. אם רוצים מספר בחורים להשתתף ביחד ולהדליק רשאים, שמכיון שאוכלים בחדר אוכל אחד אינם נקראים חלוקים בעיסתם, ומכל מקום ראוי להחמיר.⁴³

ד. אם אוכל בישיבה ולן בבית הוריו ידליק בבית הוריו, וראוי שיאכל בבית הוריו לכל הפחות סעודה אחת,⁴⁴

ה. אם אוכלים בישיבה ואף ישנים שם שנת צהרים, ידליקו בישיבה אע"פ שבליילה ישנים בבית הוריהם, אבל אם המקום מחולק ואין החדרים והחדר אוכל באותו בנין, ידליקו בביתם.⁴⁵

ר"מ בישיבה

יג: ר"מ המשמש בקודש במסירת שיעורים בישיבה, ונתנו לו חדר שיוכל לישן שם בצהרים, אע"פ שאוכל בישיבה אין לו להדליק שם אלא בביתו.⁴⁶

חתן

יד: חתן הנושא אשה בחנוכה, מדליק בבית הוריו קודם החתונה, ויש אומרים שאם מתחתן קודם השקיעה ידליק אחר החופה בבית שבו מתעתד לגור, ויש מי שאומר שאם יש בדבר קושי לעזוב באמצע החתונה למטרת הדלקה, יכול החתן להדליק באולם ולצאת ידי חובה.⁴⁷

⁴¹ כ"כ בשבות יצחק (דרז"י, ח"ח פט"ז הערה כו) בשם הגרי"ש אלישיב, וכן כתב בספר שלמי תודה (סימן יט אות א) שכך הורה החזון איש,

⁴² הנה בספר תשובות והנהגות (ח"ב סימן שמג) כתב שדעת החזון איש והגר"א קוטלר שיש להדליק בחדר אוכל, אומנם רוב הפוסקים פליגי עליהו שהרי בחדרם יש את רוב תשמישם ולכן ידליקו שם, כך דעת הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אגרות משה ח"ג י"ד סימן יד) והגר"ש אלישיב (אשרי האיש עמוד רסח) ועוד רבים, (עיין בפסקי תשובות ח"ו עמוד תק)

⁴³ כך דעת הגרי"ש אלישיב, עיין בשבות יצחק (ח"ח עמוד רד) ובאשרי האיש (עמוד רסח)

⁴⁴ כ"כ בשבות יצחק (עמוד קיב, קיג),

⁴⁵ שבות יצחק (שם) ואשרי האיש (ח"ג עמוד ער)

⁴⁶ אשרי האיש (עמוד רעא)

⁴⁷ חתן המתחתן בחנוכה מדליק בבית הוריו קודם החתונה, כ"כ הגר"ש"ז אויערבך בהליכות שלמה (חנוכה פי"ד סי"ד) וכ"כ הנטעי גבריאל (פי"א ס"ו) וראה ראיתי בקונטרס קול מהיכל (לרב מאיר סנדר ח"ג עמוד תקיז) שכתב שכך דעת הגר"ח קניבסקי, והגר"נ קרליץ, והגר"ע אויערבך, ועיין בספר אשרי האיש (ח"ג פל"ט הי"ב) שדעת הגרי"ש אלישיב שאם החתונה מבעוד יום צריך החתן בזמן ההדלקה ללכת ולהדליק בביתו שעתיד לגור שם, והפסקי תשובות (ח"ו עמוד תצט) כתב שאם יש קושי בדבר יכול החתן להדליק באולם והוכיח כן מתשובת מהרש"ם שאם שכרו את האולם חשיב כביתו עיי"ש.

חיילים

טו: חיילים בצבא, יש אומרים שאם הם נשואים יוצאים ידי חובה בהדלקה של נשותיהם, ורווקים אם הם בני עדות המזרח יוצאים בהדלקת הוריהם, ואם הם בני אשכנז יש להם חדרים משלהם צריכים להדליק, ויש אומרים שחיילי הצבא הם סמוכים לשולחן הצבא, ולכן צריכים להדליק בין ספרדים ובין אשכנזים.⁴⁸

פרק ו דיני השמנים והפתילות

באיזה שמנים מדליקים

א: כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ואפילו שמנים האסורים להדליק בהם נר של שבת מחמת שאינם נמשכים יפה, אעפ"כ כשרים לנר חנוכה.⁴⁹

הדין בשבת חנוכה

ב: שמנים ופתילות האסורים בשבת מותרים לנר חנוכה ואפילו בשבת חנוכה, וצריך לשים שמן בשיעור שיידלק עד לאחר חצי שעה שאחר צאת הכוכבים, ואם הנרות דולקים אף לאחר חצי שעה, אסור להשתמש לאורם, דחוששים שמא יטה.⁵⁰

באיזה שמן ראוי להדליק

ג: אף על פי שכל השמנים כשרים להדלקה, מצוה מן המובחר להדליק בשמן זית שנמשך אחר הפתילה יפה ואורו צלול, ועוד שהנס היה בשמן זית.⁵¹

⁴⁸ הנה בשו"ת יביע אומר (ח"ה סימן יז אות ד) דן בדבר והוא המ"ד הראשון, והגרי"ש אלישיב פליג ע"כ עיין בספר אשרי האיש (ח"ג פל"ט ה"ז)

⁴⁹ הנה בגמ בשבת (כא.) מצינו שלושה שיטות. א, דעת רב הונא שפתילות ושמנים שאסרו חכמים בנר שבת אסורים אף בנרות חנוכה, וטעמו משום שאם כבתה צריך להדליק שוב וחיישין שמא יפשע ולא ידליק, ועוד שחוששים שבשבת יבוא להטות את הנר דס"ל שמותר להשתמש באורה. ב, דעת רב חסדא שמותר להדליק בשמנים האסורים בשבת ודוקא בחול אבל בשבת (חנוכה) אסור. ג, דעת רב מתנה שמותר להדליק בשמנים ופתילות האסורים בשבת בין בחול בין בשבת, וטעמו משום שאם כבתה אינו צריך לשוב ולהדליקה, וכן אסור להשתמש לאורה וא"כ אין חשש שמא יבוא בשבת להטות, ונפסקה ההלכה כדעת רב מתנה, עיין ברי"ף (ט.) וברמב"ם (חנוכה פ"ד ה"ו) וכך כתב המאירי (שבת כא. ד"ה כל) והריטב"א (שבת כא:) והטור (סימן תרעג) והשולחן ערוך (שם, ס"א)

⁵⁰ עיין בסוגיית הגמ לעיל (מס 1), וכתב הרי"ף (ט.) וז"ל " הייתה דולקת והולכת עד השיעור הזה ורוצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו" עכ"ל. מבואר בדברי הרי"ף שלאחר חצי שעה יכול להשתמש לאור הנר, ועיין בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן קע) שנשאל לפי דברי הר"ן, א"כ איך מותר גם בשבת והרי יש לחשוש שמא יטה את הנר או יוסיף שמן, והשיבו הרשב"א שאין הכי נמי ובשבת אף לאחר חצי שעה אסור להשתמש לאורה

⁵¹ כתב המרדכי (שבת, רס"ח) שמנהג מהר"ם מרוטנבורג היה להדליק בשמן זית, וכתב הבית יוסף (תרע"ג ד"ה כל) בשם הרוקח, שמצוה מן המובחר להדליק בשמן זית, ומבאר הרמ"א בדרכי משה, שיש ענין להדליק בשמן

שמן מבית עבודה זרה

ד: שמן או נרות שעוה הבאים מבית עבודה זרה אסור להדליק בהן נרות חנוכה.⁵²

נר מחמאה שהתבשל בקדירה בשרית

ה: נר העשוי מחמאה שנתבשלה בקדירה בשרית בן יומו, יש המתירים להדליק בנר זה, ויש האוסרים.⁵³

הדלקה בנר שעוה

ו: מותר להדליק בנרות שעוה, ואדרבה אם אין לו שמן זית ראוי שידליק בנרות שעוה שאורן צלול כמו שמן, ויש אומרים שאסור להדליק בנר שעוה שדינו כאבוקה.⁵⁴

מכין נרות שעוה והביאו לו שמן

ז: אדם שהיה טרוד בהכנת נרות שעוה להדליק בהם, ובתוך כדי כך הביאו לו נרות משמן, ימשוך ידו מהנרות שעוה וידליק בשמן זית, ויש אומרים שאינו צריך לכך וידליק בנרות שעוה הואיל והתחיל בהם.⁵⁵

התחיל לברך על שעוה והביאו שמן

ח: הכל מודים שמי שכבר התחיל לברך על נרות שעוה אע"פ שלא אמר עדיין שם ומלכות אם הביאו לו שמן זית ימשיך ויברך על הנרות שעוה דאין לבייש הנרות בשביל הידור מצוה.⁵⁶

דין שמן שריחו רע או טוב

ט: שמן שריחו רע ויש חשש שידליקנו וילך או שמן טוב שיש חשש שמא יסתפק הימנו יש האוסרים, ויש המתירים בחול אבל לא בשבת.⁵⁷

זית חוץ מהא דנמשך אחר הפתילה יפה, מכיון שהיו זכר לנס שהיה בשמן זית, והוסיף שכך היה מנהגו של מהרי"ל להדליק בשמן זית, וכ"כ הערוך השולחן (ס"א).

⁵² מרן פסק בשו"ע (סימן קנ"ד סי"א) שנרות של שעוה שנתנו הגוי לעבודת אלילים וכבן שמשן ינתנם או מכרן לישראל אסור להדליק בבית הכנסת, וכתב המגן אברהם (שם) שלא רק לנרות של ביהכנ"ס, אלא כל הדלקה של מצוה כגון נר חנוכה ונר שבת וכו', וכ"כ המחצית השקל (תרע"ג ס"ק א)

⁵³ עיין בבאר היטב (תרע"ג ס"ק א) שהביא תשובת שער אפרים (סימן לח) שהתיר להדליק בנר העשוי מחמאה שנתבשלה באיסור כגון בקדירה של בשר בן יומו, ובשערי תשובה (שם סק"א) השיג על דברי הבאר היטב, שהרי השער אפרים למסקנא אסר זה הנר, עיי"ש.

⁵⁴ כתב הרמ"א (תרע"ג ס"ק א) ונוהגין במדינות אלו להדליק בנרות של שעוה כי אורן צלול כמו שמן, והעטרת זקנים כתב בשם מהרי"ל בר בצלאל שני של שעוה או חלב לא מקרי נר אלא אבוקה ועיין במחצית השקל (ד"ה יש ליקח) שחולק על דברי העטרת זקנים, וכן דעת כל האחרונים שניר שעוה ראוי וטוב הוא להדלקת נר חנוכה.

⁵⁵ כתב השבות יעקב (ח"א סימן ל"ז) שאם היה עסוק בהכנת נרות משעוה, ובתוך כך הביאו לו שמן זית, אין צריך להחליף את נרות שעוה שהתחיל בהם, ובשו"ת חכם צבי (סימן מ"ה) דחה את דבריו והפליג בראיות במעלת ההדלקה בשמן זית, וכך פסק החכמת שלמה (על דברי הרמ"א ריש סימן תרע"ג) והערוך השולחן (תרע"ג ס"ו)

⁵⁶ כ"כ הערוך השולחן (תרע"ג ס"ו) שלכו"ע אם כבר התחיל לברך לא יעבור לשמן זית, מחמת שנתקדשו הנרות בתחילת הברכה אפילו שלא אמר שם ומלכות,

⁵⁷ כתב הערוך השולחן (תרע"ג ס"ג) שאסור להדליק נרות חנוכה בשמן שריחו רע, שהרי עיקר פירסום הנס הוא במה שרואה את הנר ואם הוא ידליק בשמן שריחו רע ידליק וילך לו, וכן בשמן שריחו טוב ונדף חוששים שמא

להדליק חלק בשמן וחלק בשעווה

י: לא ידליק חלק נרות בשמן וחלק נרות ממין אחר כגון שעווה, משום שהרואה יאמר שני אנשים הדליקו, אבל אם שמן הזית ביוקר רב ושאר השמנים בזול ידליק את נר החיוב בשמן זית ושאר נרות (של ההידור) בשאר שמנים.⁵⁸

שמן מזית עורלה

יא: שמן העשוי מזיתי עורלה יש המתירים שהרי אע"פ שעורלה אסור בהנאה מכל מקום מצות לאו ליהנות ניתנו, ויש האוסרים שהרי נהנה בזה שחוסך כסף לשמן חדש.⁵⁹

שמן שביעית

יב: שמן שנסחט מפירות שביעית יש אוסרים משום דהוי הפסד, ויש המתירים מכיון שהנאת הדליקה כהנאת אכילה.⁶⁰

שמן טבל

יג: שמן זית שלא הופרש ממנו תרומות ומעשרות אסור להדליק משמן זית זה נרות חנוכה.⁶¹

שמן שנפל בו עכבר

יד: שמן שנמצא בו עכבר אסור להדליק בו נרות חנוכה, ואפילו יש שישים שמן כנגדו שהרי אדם מואס לאוכלו וידליקו לכבוד ה' וכבר אמר הנביא הקריבהו נא לפחתך.⁶²

יסתפק מן השמן, אבל הכף החיים (תרע"ג ס"ק ז) התיר להדליק בשמן שריחו רע, ובשמן שריחו טוב מותר בחול אבל בשבת אסור,

⁵⁸ כתב בשו"ת שער אפרים (סימן ל"ט) שלא ידליק חלק הנרות בשמן וחלק בשעווה כדי שהרואה לא יאמר נרות אלו שני אנשים הדליקוהו, וכ"כ הבאר היטב (סק"א) ורבינו יוסף חיים (בן איש חי וישב הי"ג) והמשנה ברורה (תרע"ג ס"ק ב) ועיין בחזון עובדיה (חנוכה עמוד כא) אבל השבות יעקב (ח"ב סימן לא) כתב שאם הוי שעת הדחק ומחיר השמן זית גבוה, יכול להדליק רק את נר החיוב בשמן זית ושאר שמנים בשאר שמנים.

⁵⁹ אעתיק לך לשון קודשו של הערוך השולחן (תרע"ג ס"ה) להדליק נר חנוכה בדברים של איסורי הנאה כמו בשמן של עורלה או בחמאה וכו' מותר דכיון דאסור להשתמש בהם ואינו אלא למצוה קיי"ל דמצות לאו ליהנות ניתנו וכן הורה אחד מהגדולים, עכ"ל, אבל רבים מהאחרונים פליגי עיין בשערי תשובה (סק"א) דכתב שכיון ששמן עורלה אסור בהנאה כתותי שיעורי, ועיין במשנ"ב (סק"ב) ועיין בחזון עובדיה (עמוד פב-פה) שהביא להקת אחרונים דס"ל שהטעם של כתותי מכתת שיעורי אינו, והביא טעם נוסף שנהנה במה שחוסך מלהוציא שמן על חנוכה עיי"ש.

⁶⁰ ידועים הם דברי הרידב"ז בפאת השולחן (פ"ה ה"ט) דאסר להדליק שמן של שביעית על נר חנוכה דאסור להשתמש לאורה והתורה אמרה לאכלה ולא להפסד, וכך פסק בשו"ת אמרי יושר (ח"א סימן ק) שודאי אסור (עיין בדבר הלכה פט"ו ס"ק ח) וכך פסק הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש פל"ד הי"ב) אומנם דעת הרבה אחרונים להתיר בהסתמך על כך שיושב באור ולא בחושך וזוהי הנאתו וכך פסק בשו"ת שבט הלוי (ח"א סימן קפ"ד) וכך פסק הגר"ש אויערבך שלמי מועד (עמוד ר"ח) ובהליכות שלמה (חנוכה פט"ו ה"ז).

⁶¹ ובשו"ת אגרות משה (ח"א או"ח סימן קצ"א ד"ה ומה שהביא) דן בענין שמן זית טבל, וכתב שאסור להדליק בשמן זית זה, וכך פסק בחזון עובדיה (חנוכה עמוד פו) ובאשרי האיש (פל"ד הו"א).

⁶² כ"כ הכף החיים (תרע"ג ס"ק י) כ"כ המשנ"ב (תרע"ג ס"ק ג) וכ"כ בחזו"ע (חנוכה עמוד פז).

שמן שיטנו עליו

טו: יש האוסרים שמן שהונח תחת המטה משום שנאסר באכילה מחמת רוח רעה השורה על המאכל, וכיון שנמאס לאכילה נמאס להדלקה משום הקריבהו נא לפחתך, ויש המתירים.⁶³

נרות חשמל

טז: צריך שיהיו נרות חנוכה כנרות המקדש ע"י פתילה ושמן, ולכן אין להדליק נרות חנוכה ע"י מנורות חשמל, אבל מי שאין לו ברירה אחרת יכול להדליק ע"י נורת ליבון.⁶⁴

⁶³ וכ"כ הבן איש חי (פרשת וישב הי"ב) והסכים עימו הכף החיים (שם ס"ק יא) אבל מרן הגר"ע יוסף זיע"א בשו"ת יביע אומר (ח"א יו"ד סימן ט) דן בענין אוכלים ומשקים שהונחו תחת הנטה וכיון שבזמן הזה קרקע הבית עשוי מרצפות אבן (עיי"ש באריכות דברי קודשו) במקום הפסד מותר לאכול אוכלים אלו, וא"כ מותר גם להדליק בהם נרות חנוכה.

⁶⁴ הנה כתב הרב כף החיים (תרע"ג ס"ק יט) וז"ל ואם מותר להדליק בכח האש הנקרא חשמל שמדליקים בבתים ובחנויות ע"י מכונות, ונראה דיש לאסור משום דלא הוי דזכר לנס ד הנס היה ע"י הדלקת שמן ופתילה וכו' עכ"ל, ועיין בהליכות שלמה (פט"ו ה"ג) שחילק בין מנורת ה"פלורוסנט" שאין שם חוט מלובן, וא"כ ודאי לא חשיב פתילה, אבל במנורת "ליבון" שיש בהחוט המתלבן מכח חשמל שיכול להדליק בשעת הדחק שאין לו אלא זה, וכן כתב בחזו"ע (עמוד צג) שצריך להקפיד על שמן ופתילה ואם אין לו אלא זה כגון שנמצא במטוס או ברכבת ידליק בנרות אלו בלא ברכה, ואכמ"ל,

פרק ז

דיני הנרות והחנוכיה⁶⁵

חנוכיה לשני אנשים

א: מנורות שלנו הנקראות חנוכיה שיש להם שמונה פיות מותר לשני בני אדם להדליק בהם זה בקצה זה, וזה בקצה שכנגדו.⁶⁶

קערת שמן שהקיפוח פתילות

ב: אם מילא קערה שמן והקיפה פתילות וכפה כלי על כל פתילה יצא ידי חובתו, ואם לא כפה כלי אינו יוצא ידי חובתו משום שנראה כמדורה.⁶⁷

שבסיס הנרות יהיה אחד

ג: ראוי של להדליק את הנרות בפמוטות הנפרדות זה מזה, אלא בפמוטות היוצאות קנים קנים מבסיס אחד, כדוגמת מנורת המקדש שהייתה מקשה אחת והקנים יצאו ממנה.⁶⁸

דין פמוטות

ד: קני פמוטות היוצאות מבסיס אחד, אע"פ שצורתם עיגול מותר להדליק בהם, מכיון שיש בהם מחיצה וריחוק בין נר לנר, אומנם המחמיר שלא להדליק בהם תבוא עליו ברכת טוב,⁶⁹

⁶⁵ פרטים רבים בדיני הנרות, תמצא בהלכות השמנים והפתילות.

⁶⁶ עיין בגמ בשבת (כא:): לגבי נר שיש לו שני פיות, ובשו"ע (סימן תרעא ס"ג) ובמגן אברהם (שם, ס"ק ב) וכתב המשנה ברורה (ס"ק יב) שמה שאסר המג"א להדליק שננים ביחד, היינו דווקא בנר עם שני פיות, אבל במנורות שלנו מותר.

⁶⁷ הנה בגמ בשבת (כג:): אמר רבא מילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי עולה לכמה בני אדם, ואם לא כפה עליה עשאה כמין מדורה, ואפילו אחד לא יצא ידי חובתו, וכך נפסק להלכה, עיין טור ושולחן ערוך (תרעא).

⁶⁸ כתב רבינו דוד משרקי בשו"ת רביד הזהב (סימן ה) שבתחילה היה מדליק כל הנרות בכלי אחד, ולאחר מכן חזר בו והדליק כל נר בפמוט נפרד, וחשב שזהו הידור ונוי מצוה, ובחלומנו הראוהו מן השמים ספר תורה המחולק יריעות הנפרדות אחת מחברתה, והבין רבנו שזהו רמז מן השמים על זה שלא עשה כהוגן בהדליקו בפמוטות נפרדות וחזר למנהגו הראשון, וכ"כ רבינו יצחק סגי נהור (בנו של הראב"ד) שלא ידליק בפמוטות נפרדות דבענין דומיא דמנורת המקדש.

⁶⁹ כ"כ הרמ"א (תרעא, ס"ד), ועיין במשנה ברורה (ס"ק יז, יח) והביאור הלכה (ד"ה מותר להדליק) כתב שאע"פ שמותר אין זה הידור להדליק בכזה מנורה.

להעמיד את הנרות בשורה

ה: יש לזיזת להעמיד את הנרות בשורה ישרה ולא בעיגול, ולא שאחד נכנס וחברו יוצא, שאז נראה כמדורה ואין היכר למספר הימים, ואם העמידם בעיגול ויש מחיצה בין נר לנר בריחוק אצבע יצא ידי חובתו.⁷⁰

פרק ח זמן ההדלקה

תפילת ערבית

א: יתפלל תפילת ערבית ולאחר מכן ילך לביתו להדליק נר חנוכה דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, אומנם אם חושש שמחמת התפילה יפסיד את זמן ההדלקה ידליק ולאחר מכן יתפלל.⁷¹

זמן ההדלקה

ב: זמן הדלקת נר חנוכה בצאת הכוכבים שאז המון העם שבים לביתם ורואים הנרות ועל ידי זה מתפרסם הנס, ויש הנוהגים להדליק מיד בשקיעת החמה דהיינו כמה דקות קודם צאת הכוכבים.⁷²

הדלקה קודם השקיעה

ג: אין מדליקין נרות חנוכה אלא בזמנה לא מקדימים ולא מאחרים, ויש אומרים שאם הוא טרוד ולא יהיה יכול להדליק בזמנה, יכול להדליק מבעוד יום מפלג המנחה, וצריך שיהיה שמן שיספיק לדלוק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים.⁷³

⁷⁰ עיין ברמ"א (שם) ובשתילי זיתים (ס"ק ז) ובמשנה ברורה (ס"ק טז)

⁷¹ הכף החיים (תרעב ס"ק ה) הביא דברי הכנסת הגדולה שכתב שמנהג אביו היה להדליק אחר תפילת ערבית, והוסיף אבל אני נוהג להדליק בשקיעת החמה קודם תפילת ערבית, וכן כתב השבות יעקב (ח"ב סימן מ) שוודאי יש להתפלל קודם ערבית משום תדיר, אבל הרב מחזיק ברכה (אות ג) כתב שבתחילה ידליק ורק לאחר כך יתפלל דחיישינן שיעבור זמן הדלקה, והכריע הכף החיים שאם יש זמן מספיק להתפלל קודם יתפלל, ואם אין מספיק זמן ידליק ורק אח"כ יתפלל כדי שלא להפסיד זמן ההדלקה.

⁷² בגמ שבת כא: "מצוותה משתשקע החמה" ונחלקו הראשונים האם ההדלקה היא בשקיעה הראשונה או השנייה, דדעת הרשב"א והר"ן וכך סובר המאירי והמרדכי והרמב"ם שיש להדליק בתחילת השקיעה, דהיינו כמה דקות קודם צאת הכוכבים, אבל דעת הרא"ש ובנו הטור שזה בסוף השקיעה, וכך פסק מרן בשו"ע (תרעב ס"א) וז"ל "אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה". וכך נוהגים רוב תפוצות ישראל כדעת הטור ומרן, אומנם יש שנוהגים כדעת הראשונים כדוגמת תלמידי הגר"א הפרושים, ובני עדת תימן הבלאדי, (עיין בספר הלכות חג בחג חנוכה עמוד נו, ובשולחן ערוך המקוצר ח"ג עמוד רנט)

⁷³ הנה כתב הר"ן (שבת ט. מדפ"ה) שאע"פ שמצוותה משתשקע החמה, אין בכוננת הגמ לומר שאם חפץ הוא להדליק קודם לכן אינו רשאי, וראייתו משבת שזמנה משתשקע החמה וודאי מדליק קודם לכן, והוסיף שמדברי בעל הלכות גדולות נראה שמדליק דווקא בשקיעה, וכך כתב השלטי גיבורים (על הרי"ף הנ"ל) שדעת הרי"ף שאין להדליק אלא בשקיעה, וכך דעת המאירי (שבת כא:) משום דשרגא בטיהרא מאי מהני, וכך נראה מלשון הרמב"ם

ברכה על הדלקה מוקדמת

ד: אין הנאה מן הנר אלא לאחר ששקעה החמה, ולכן אין מברכים על הדלקת נרות שהודלקו קודם השקיעה מכיון שאין הנאה מאור הנרות, ויש חולקים שיכול לברך על הדלקה זו.⁷⁴

עד מתי מדליק

ה: ראוי ונכון לכתחילה להדליק מזמן השקיעה עד חצי שעה לאחר מכן שאז כלה רגל מן השוק, אבל אם עבר זמן זה ולא הדליק דעת רוב הפוסקים שיכול להדליק עד עלות השחר.⁷⁵

זמן שתכלה הרגל בימינו

ו:מדין התלמוד זמן שתכלה הרגל מן השוק הוא לאחר חצי שעה מהשקיעה, אומנם בימינו שלילה כיום יאיר ומנורות החשמל נמצאים בבתים, ברחובות, ובחנויות, ומחמת כן הזמן שתכלה הרגל מן השוק כיום מאוחר יותר, יש לאמוד בכל עיר ובכל כרך מהי השעה שתכלה הרגל, ויש חולקים ואומרים שהזמן שתכלה הרגל בזמן התלמוד הוא הוראה לדורות.⁷⁶

ברכה על הדלקה מאוחרת

ז: כאמור יכול אדם להדליק עד עלות השחר, ויש אומרים שאינו מברך אלא עד חצות, אומנם דעת רוב הפוסקים שיכול לברך עד עלות השחר אם בני ביתו נעורים, ויש אומרים שאף אם הוא לבדו יכול לברך.⁷⁷

(חנוכה פ"ד ה"ה), אבל הבית יוסף הביא בשם מהר"י אבובב שאם הוא טרוד יכול להדליק קודם לכן, וכך נקט בשולחנו הטהור, וכך פסק בביאור הלכה (תרעב ד"ה עם סוף) שיכול להדליק אפילו חצי שעה קודם.
⁷⁴ כתב המגן אברהם (תרעב ס"ק א) שהרי אמרו חכמים אין מברכים על הנר עד שיאורו לאורו ולכן אין מברכים עד השקיעה, וכך פסק הכף החיים (תרעב ס"ק י), אבל הפרי חדש חולק וסובר שכן מברכים, וכך פסק מהרשד"ם בשתילי זיתים (תרעב ס"ק ג), וכך פסק המשנה ברורה (ס"ק ג)
⁷⁵ בגמ שבת (כא): משמע שזמן ההדלקה עד שתכלה רגל מן השוק שהוא חצי שעה לאחר השקיעה ואם עבר זמן זה ולא הדליק אינו יכול להדליק, וכך דעת הרא"ז (הובא בשלטי גיבורים על הריף ט). וכך פסק הרמב"ם (פ"ד ה"ה) אבל התוס (כא: ד"ה דאי) הביא דעת רבינו יצחק דס"ל שבזמן הזה שהרוב מדליקים הם בביתם וההיכר הינו לבני הבית אפשר להדליק אפילו לאחר מכן, וכך פסק הר"ן והוסיף שאעפ"כ זריזין מקדימים להדליק בזמנה, וכך פסק הרא"ש (שבת פ"ב ס"ג) והמרדכי (שבת אות רסה) והטור והשו"ע (תרעב ס"ב)
⁷⁶ הנה כבר עמד על כך הרה"ג ר משה שטרנבוך בספרו מועדים וזמנים (ח"ב סימן קמא) והניף ידו בשנית בספר תשובות והנהגות (ח"א סימן שצ) להכריע שבימינו שהמצב השתנה הזמן שכלה הרגל מן השוק הוא בסביבות השעה 7, אומנם לענ"ד נראה שמזמן שכתב תשובה זו (בשנת תשנ"ב) המצב השתנה יותר ועדיין בשעות המאוחרות יותר יש עוברים ושבים ברחובות, והחנויות עוד פתוחות על כן על איש ישראל לאמוד לפי עירו מתי הזמן שכלה הרגל מן השוק, ע"כ, ודע שבספר חוט השני (פרק יט) פליג וס"ל שהזמן שקבעו חכמים בזמן הגמ הוא הוראה לדורות ואינה ניתנת לשינוי ע"פ המצב כיום, ולכן אף בזמנינו אנו יש להקפיד על חצי שעה לאחר השקיעה.

⁷⁷ המגן אברהם (תרעב ס"ק ו) הביא דעת הרש"ל שיכול לברך רק עד חצות, ופליג עליה המ"א וסובר שיכול לברך עד עלות השחר אם בני ביתו נעורים, וכך נראה מלשון השתילי זיתים (ס"ק ח) וכך פסק הבן איש חי (וישב אות ז) שרק עם בני ביתו נעורים, וכך פסק המשנ"ב (ס"ק יא) ובתנאי שבני ביתו נעורים, וכך פסק הכף החיים (ס"ק כו) בשם הרב מחזיק ברכה, ועיין בילקוט יוסף (תרעב ס"ג) שמברך כל זמן שלא עלה השחר ואין לחוש לסב"ל במקום מנהג.

שיעור השמן למדליק אחר הזמן

ח: אם הדליק לאחר חצי שעה מהשקיעה, בכל זאת צריך לשים שמן בשיעור שיהיה דולק חצי שעה.⁷⁸

שיעור השמן למדליק מוקדם

ט: מי שהקדים להדליק קודם השקיעה צריך לדאוג שהשמן יספיק לחצי שעה לאחר צאת הכוכבים, ולא סגי בחצי שעה אחר הדלקתו, ואם לא שם די שמן, לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולשים בה שמן וידליק בלא ברכה.⁷⁹

חיילים המקדימים להדליק

י: ומטעם זה חיילים אשר מטעמי ביטחון אינם יכולים להדליק בשקיעה, וגם עליהם לכבות את הנרות מיד שחשיכה אין להם להדליק.⁸⁰

באפשרותו או מוקדם או מאוחר

יא: אדם שהשעה דוחקתו ואין באפשרותו להדליק בזמן, אלא או קודם השקיעה או אחרי חצי שעה מזמן ההדלקה, עליו להדליק אחר השקיעה, ויש אומרים שאם מדליק ברשות הרבים ידליק מבעוד יום.⁸¹

זמן ההדלקה לאברכים

יב: אברכים השוקדים על התורה במסגרת הכולל ובימי החנוכה מפסיקים מלימודם מבעוד יום בסביבות השעה ארבע אחה"צ, והולכים לביתם להתפלל ולהדליק נרות חנוכה ביחד עם בני משפחתם מנהג טוב הוא ואין לערער עליו, במה דברים אמורים שאף בביתם חסים הם על זמנם ועוסקים בתורה, אבל אברכים שיודעים שבביתם לא יוכלו ללמוד כראוי אין להם לעזוב את הכולל בשביל ההדלקה, ולכן ימנה את אשתו שתדליק ואם אינה רוצה או שהדבר אינו מתאפשר, לאחר שיגמור את חוק לימודו ילך לביתו וידליק נרות חנוכה.⁸²

זמן ההדלקה לחנווני

יג: ראוי לכל בעל חנות בשעה שמגיע זמן הדלקת נרות לסגור חנותו וללכת להדליק נרות חנוכה, אומנם מי שפרנסתו תלויה בדבר, ימנה את אשתו שתדליק

⁷⁸ מדברי השולחן ערוך משמע שהשיעור של חצי שעה היינו במקום שהדליק בזמן השקיעה, והפרי חדש דייק שזהו דווקא בזמן התלמוד שלאחר חצי שעה מהשקיעה כלה רגל מן השוק והיו מדליקים ברשות הרבים, אבל בימינו שמדליקים בבתינו וההיכר הינו לבני הבית צריך לשים שיעור חצי שעה בכל שעה שידליק.

⁷⁹ משנה ברורה סימן תרעב ס"ק ד בשם הח"י אדם.

⁸⁰ מהטעם האמור לעיל, וכך פסק הילקוט יוסף (סימן תרעב ס"ח).

⁸¹ כך פסק בפסקי תשובות ח"ו עמוד תעה.

⁸² עיין בחזון עובדיה (חנוכה עמוד עה, עו) שכתב שאין לערער על מנהג האברכים שנהגו להפסיק לימודם כדי להדליק נרות חנוכה עם בני משפחתם, וכתב שכך הורה מרן הגרש"ז אויערבך, אבל מרן הראשל"צ הרב יצחק יוסף, דייק מלשון אביו שדווקא אם גם בביתם לא יתשלמו מלימוד התורה, אבל אם כן יתשלמו אין להם להפסיק מלימוד תורתנו הקדושה, עיין בילקוט יוסף (תרעב ס"י).

במקומו, ואם גם זה אין מתאפשר רשאי להדליק לאחר שיסיים עבודתו היות
ובזמנינו עיקר ההיכר הוא לבני הבית.⁸³

שיעור תורה

יד: בית הכנסת אשר מנהגם בקודש לאחר תפילת ערבית לקיים שיעור תורה,
ובימי חנוכה מסתפקים האם לדחות את השיעור, אם בידוע שכל המשתתפים
ילכו לביתם וידליקו נרות חנוכה ויחזרו לשיעור מוטב, אבל אם יש אנשים שקשה
להם ללכת ולחזור אח"כ שוב לשיעור, אין לבטל את השיעור.⁸⁴

הדלקה סמוך לעלות השחר

טו: יכול אדם להדליק נרות חנוכה כל הלילה אפילו סמוך מאוד לעלות השחר,
אע"פ שלא נשאר חצי שעה לעלות השחר.⁸⁵

הידור בהדלקה בנרות חנוכה ארוכים

טז: המדליק בנרות שעווה יש הידור להדליקם בנרות ארוכים משום הידור מצוה,
אבל אין הידור מצוה בלהרבות בשמן יותר משיעור חצי שעה.⁸⁶

⁸³ ילקוט יוסף (תרעב ס"א)

⁸⁴ הנה לעיל (הערה 5) הובא דברי רבינו יצחק דס"ל שבזמן הזה אפשר להדליק כל הלילה היות ומדליקים בתוך הבית, וכך פסק מרן בשולחן ערוך (תרעב ס"ב), וכתב המאירי (שבת כא): שבני הישיבות בצרפת אינם מדליקים עד שמסיימים את חוק לימודם ומסתמכים על דברי ר"י כדי שלא לבטל תורה, ולכן פסק מרן הגר"ע יוסף זיע"א שאם יש חשש שהשיעור יתבטל, ידליקו לאחר השיעור בהמשך הלילה, (חזו"ע עמוד עה)

⁸⁵ הנה בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן קנו) נשאל אודות אדם שחזר מאמריקה ולא נשאר זמן להדלקת נרות אלא עשרים דקות עד עלות השחר, והורה לו שיכול להדליק והטעם ע"פ המשנה ברורה שכתב "כל הלילה עד עלות השחר" ומשמע אפילו סמוך מאוד לעלות השחר.

⁸⁶ כ"כ המגן אברהם (ס"ק ג) והטעם שאין הידור מצוה ביותר שמן משום שלאחר חצי שעה השמן מותר בהנאה, אבל בנרות שעווה ארוכים יש בזה משום נוי והידור מצוה.

פרק ט ברכות ההדלקה

ליל ראשון

א: קודם שידליק את הנר יברך שלושה ברכות,

א. להדליק נר של חנוכה, ב. שעשה נסים לאבותינו, ג. שהחיינו.

ונתנו חכמים סימן לדבר "עשה לך שרף להדליק ושים אותו על נס על הניסים וראה אותו וחי שהחיינו."⁸⁷

נוסח הברכה

ב: מנהג אשכנז לברך "להדליק נר של חנוכה" וכך מנהג יהודי תימן, ומנהג הספרדים לברך "להדליק נר חנוכה" וכך מנהג תלמידי הגר"א.⁸⁸

שכח שהחיינו

ג: מי ששכח לברך שהחיינו ביום הראשון יכול לברך ביום השני שהחיינו עד סיום חצי שעה, ואם אף ביום השני שכח יכול לברך עד סוף היום השמיני.⁸⁹

שאר הלילות

ג: מהיום השני ואילך מברך שתיים קודם ההדלקה, להדליק ועל הניסים, אומנם אם שכח לברך ביום הראשון שהחיינו יכול לברך ביום השני.⁹⁰

גר צדק

ד: גר צדק יכול לומר שעשה נסים לאבותינו אע"פ שאבותיו לאו בני ברית, ואם רצה לומר שעשה נסים לישראל רשאי.⁹¹

⁸⁷ כ"כ הטור (סימן תרעו) וכך נפסק בשו"ע (שם ס"א), ובבית יוסף כתב (ד"ה כתב) בשם הר"ד אבודרהם שאלו הברכות יש לברכם קודם ההדלקה, וכך פסק השתילי זיתים, ועיין בבן איש חי (וישב ה"א) שהביא סימן זה עיי"ש בטעם נוסף,

⁸⁸ המגן אברהם (תרעו ד"ה תיבה) כתב בשם הרש"ל שהנוסחא היא להדליק נר של חנוכה, וכ"כ המחצית השקל, ובשער הציון (שם ס"ק א) כתב שכך גירסת השאלתות, ובה"ג, ובסידור רב עמרם גאון, ובמסכת סופרים, והמשנ"ב (ס"ק א), וכך מנהג יהודי תימן כפי שכתב השתילי זיתים (ס"ק א) וכ"כ מהר"י צאלח בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב סימן קמג), ומאידך מנהג הספרדים כפי שפסק מרן (שם) וכ"כ הערוך השולחן, והבן איש חי (וישב ה"ב) והקף החיים (תרעו אות א, ב) וכ"כ בחזן עובדיה (חנוכה עמוד קכה). וכך מנהג תלמידי הגר"א עיין בסידור עליות אליהו (515)

⁸⁹ כתב הטור (תרעו) בשם תשובת אביו הרא"ש שמי ששכח לברך ביום הראשון יכול לברך ביום השני או מתי שייזכר, וכך פסק מרן בשו"ע (תרעו ס"א), ועיין במשנ"ב (ס"ק ב) ובקף החיים (אות יד)

⁹⁰ כ"כ הטור (שם) וכך פסק השו"ע (סימן תרעו ס"ב) ולעניין אם שכח שהחיינו עיין לעיל הלכה ג,

⁹¹ כ"כ השתילי זיתים (ס"ק ד) בשם הכנסת הגדולה בשם שו"ת הרמב"ם, וכך פסק האליה רבה והעולת שבת והפרי חדש (הביאם הכף החיים ס"ק ד)

לא בירך על ההדלקה

ה: מי ששכח לברך על ההדלקה ונזכר קודם שהדליק נרות ההידור, יכול לברך להדליק נר של חנוכה, אבל אם נזכר אחר שהדליק נרות ההידור אין לו לברך להדליק אלא שעשה נסים בלבד.⁹²

ברכת הראייה

ו: תיקנו חכמים שהרואה נרות חנוכה יש לו לברך על כך כדי לפרסם את הנס, ומהו מברך, ביום הראשון מברך שעשה נסים ושהחיינו, וביום השני מברך שעשה נסים,

במה דברים אמורים שמברך על הראייה, רק אם לא מדליק ולא משתתף ולא מדליקים עליו אבל אם עושה אחת מאלה אין לו לברך, ואע"פ שיש אמורים שאף אם מדליקין עליו יש לו לברך אין המנהג כן דספק ברכות להקל.⁹³

הנר הקודם

ז: וזהו סדר ההדלקה, ביום הראשון ידליק נר אחד וקודם שידליק יברך כדלעיל, ובשאר הימים המנהג הפשוט בתפוצות ישראל שמתחיל בנר השמאלי שהוא כנגד אותו יום ואח"כ ידליק את הנר שלפניו בצד ימין.⁹⁴

אמירת מזמורים בהדלקה

ח: אחר שהדליק נר ראשון יאמר תוך כדי הדלקת שאר הנרות, "הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו ע"י כהניך הקדושים וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש

⁹² הנה הפרי מגדים (משב"ז ס"ק ב) הסתפק האם אפשר לברך על נרות ההידור או לאו ונשאר בצ"ע, אבל הגאון ר עקיבה איגר (מהדור"ת סימן יג) צירף שלושה טעמים שכן אפשר לברך על נרות ההידור, א הביא דעת האליה רבה שיכול לברך אחר ההדלקה של נר המצוה מכיון שאף נר ההידור חשיב עובר לעשייתו, ב שהרי המצוה אינה רק בהדלקה אלא כל החצי שעה שהנר דולק א"כ יכול לברך אף על נרות ההידור וחשיב עובר לעשייתו שהרי העשייה זה זמן חצי שעה, ג הביא דעות של פוסקים שעובר לעשייתו היינו לכתחילה אבל בדיעבד אם לא בירך יכול לברך אחר עשייתו, ומכאן ג טעמים אלו פסק הגרעק"א שמברך אף על נרות ההידור, וכך פסק המשנ"ב (ס"ק ד) והכפ החיים (ס"ק כב)

⁹³ בגמ בשבת (כג.) א"ר חייא בר אשי אמר רב המדליק נר של חנוכה צריך לברך, ורב ירמיה אמר הרואה נר של חנוכה צריך לברך, ומהו מברך ביום הראשון מברך שני ברכות ברכת שהחיינו וברכת שעשה נסים, ובשאר הימים מברך רק שעשה נסים, וכתב רש"י (ד"ה הרואה) בשם רבינו יצחק ב"ר יהודה שמתו מברך ברכה זו, רק אדם שלא הדליק עדיין בביתו, ולענין הלכה פסקו רבותינו שהרואה נר חנוכה צריך לברך, עיין ברי"ף (י.) וברמב"ם (חנוכה פ"ג ה"ד), והרא"ש (פ"ב ס"ח) כתב שהמהלך בספינה ורואה נרות שהדליקו בעיר והוא אינו מדליק מברך ביום הראשון שניים ברכת שהחיינו וברכת שעשה נסים, ובשאר הימים מברך שעשה נסים שהרי הנס היה בכל יום מחדש,

ובהגהות מיימוניות כתב (על הרמב"ם הנ"ל) בשם רבינו שמחה והראב"ה שכדי לברך על הראייה צריך א שלא יהיה נשוי ואז אשתו לא מדליקה עליו בביתו, ב שאם דעתו להדליק אחר כך בביתו אין לו לברך, וכך כתב הטור ומרן בשו"ע (תרעו ס"ג), אבל דעת האליה רבה והפרי חדש והב"ח והרש"ל בתשובה שאע"פ שהדליקו עליו בביתו צריך לברך, וכתב המגן אברהם (ס"ק א) שאין המנהג כן משום ספק ברכות להקל, וכך פסק הט"ז (ס"ק ד) ועיין במשנ"ב, ובכפ החיים, וכתב רבינו דוד משרקי בשתילי זיתים (ס"ק ז) שהטעם לברכה זו בשונה מכל המצוות שאין מברכים על ראייתם כדי לפרסם את הנס ואת שמו יתברך.

⁹⁴ עיין בבית יוסף (תרעו ד"ה כתב) שהביא מחלוקת האבודרהם ומהר"י קילון, שדעת האבודרהם שבכל הימים מתחיל להדליק בנר הימני וממשיך לצד שמאל, ומהר"י קילון הוכיח מדברי המרדכי שצריך כל פניויתר יהיו לימין א"כ יתחיל בנר שהוסיף לאותו יום וימשיך לצד ימין לשאר הנרות של שאר הימים, ועיין בתרומת הדשן (סימן קו) שהביא בזה שמנהג בני אוסטרייך היה כדעת האבודרהם ומנהג בני העיר רינוס כדעת המהר"י קילון, ופסק מרן בבית יוסף שמנהג בני רינוס הוא הנכון בין אם הנרות בצד ימין של הדלת ובין אם זה בשמאל.

בהן אלא לראותם בלבד כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נפלאותיך ועל נסיך ועל ישועתך" ויש אומרים לאחר ההדלקה מזמור שיר חנוכת הבית, ולמנצח בנגינות, וסגולה לשמירה לומר ויהי נועם ויושב בסתר עליון שבעה פעמים.⁹⁵

הפסיק בדיבור

ט: אין לדבר בין הדלקת נר אחד למשנהו אבל אם דיבר בין נר לנר יצא ידי חובתו.⁹⁶

⁹⁵ זהו הנוסח שכתב הטור (ס"ו תרעו) ושכך כתב המסכת סופרים וכך כתב מהר"ם מרוטנבורג וכך היה מנהג הרא"ש, וכך כתב השולחן ערוך (תרעו ס"ד), וכתב השתילי זיתים (ס"ק ח) שיתחיל לומר נוסח זה לאחר שהדליק נר ראשון תוך כדי הדלקת שאר הנרות, וכ"כ המשנה ברורה, והכף החיים כתב (ס"ק ל) שאחר שאמר הנרות הללו יגיד מזמור שיר חנוכת הבית ולמנצח בנגינות, ועיין בבן איש חי (פרשת וישב הכ"ג)

⁹⁶ כך העלה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן קטו)

פרק י שאסור להשתמש לאורה

אסור להשתמש בנרות

א: תקנו חכמים שאסור להשתמש בנרות חנוכה כדי שיהיה ניכר שהם נרות מצוה, ועוד שעשו חכמים את נרות חנוכה זכר לנרות המקדש שאסורים הם בהנאה.⁹⁷

בנרות מהדרין

ב: אפילו נרות ההידור שמוסיף ומדליק אסור להשתמש לאורם אע"פ שאינם חובה והטעם שיהיה ניכר שאלו נרות מצוה.⁹⁸

תשמיש עראי

ג: אסור להשתמש בנרות חנוכה כלל, ואפילו בתשמיש עראי כדוגמת הרצאת מעות אסרו חכמים כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו.⁹⁹

תשמיש של מצוה

ד: דעת רוב הפוסקים שאין להשתמש בנר חנוכה אפילו לתשמיש של מצוה כגון ללמוד לאור הנר, ואע"פ שללמוד לאור הנר אין זה מלאכה בזויה, אבל השתמשות במצוה אחת בשביל לקיים מצוה אחרת חשיב ביזיון.¹⁰⁰

⁹⁷ הנה בגמ שבת (כא:): א"ר זירא אמר רב פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מדליקין בהם בחנוכה בין בחול בין בשבת, א"ר ירמיה מ"ט דרב קסבר כבתה אין זקוק לה כלומר שאין צריך לשוב ולהדליק, ואסור להשתמש לאורה וא"כ אין חשש שמא יטה, ופירש רש"י (ד"ה ואסור) שהטעם שאסור להשתמש לאורה כדי שיהיה ניכר שהוא נר מצוה, ונפסקה הלכה כרב שאם כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה, עיין בתוס (ד"ה ומותר) וברי"ף בתחילת הלכות חנוכה (שבת י.). וכתב הר"ן שהטעם שאסור להשתמש לאורה מכיון שעשו חכמים את נרות חנוכה כמנורת המקדש שאין משתמשים בה כלל, וכ"כ המאור הקטן שנרות חנוכה הם זכר לנרות ולשמן של היכל שאסורות הן בהנאה כל עיקר, וכך פסק הרמב"ם (חנוכה פ"ד ה"ו) והטור והשו"ע (סימן תרעג ס"א), ועיין בשתי"ז (ס"ק ז) שהביא את שני הטעמים, וכן המשנ"ב (ס"ק ח)

⁹⁸ כ"כ הבאר היטב (תרעג ס"ק ב) בשם ספר גן המלך, וכך פסק בשתילי זיתים (ס"ק ה), והמשנ"ב (ס"ק ז) והכף החיים (ס"ק כו)

⁹⁹ בגמ שבת (כב.). אמר רב יהודה אמר רב אסי אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה וביארה הגמ שהטעם כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו, וכך נפסק עיין ברי"ף (ט:): וברמב"ם (חנוכה פ"ד ה"ו) ועיין במאירי (כא: ד"ה זהו שביארנו) שכתב שאע"פ שלהרצות מעות הוא עיון קל ונעשה מרחוק אף בזה יש ביזוי מצוה, ועיין בטור ובשו"ע (תרעג ס"א)

¹⁰⁰ הנה כתב הרמב"ם (ט. מדפי הרי"ף) וזה לשונו "ומסקנא דשמעתא דחיישין בנר חנוכה לבזוי מצוה אפילו להשתמש לאורה בדבר הרשות כגון הרצאת מעות, אבל קדושה אין בה ומותר להשתמש לאורה תשמיש של מצוה עכ"ל, וכך סובר בעל העיטור (הלכות חנוכה קטו) שכל האיסור זה בדוקא בתשמיש של חול אבל בתשמיש של מצוה מותר,

ומאיך הרמב"ם (במלחמות ה) חולק וס"ל שגם בתשמיש של מצוה אסור, וכך סובר הרשב"א (כא:): והטעם משום שהרי אדם אינו יודע שהווי למצוה וחשיב שזה לצורכו, ועוד שהרי בשעה שמתמש למצוה אחת בחברתה הווי ביזוי דנראה שהמצוה שמתמש בה לא מספיק חשובה, וכך דעת הריטב"א (כא: ד"ה ולענין) והנמוקי יוסף (כא: ד"ה ולשון), וכך כתב הר"ן (ט. בדעת הרמב"ם, וכך דעת המאירי (שבת כא:), ורבינו מאיר המעילי בספר המאורות (כב.) והסמ"ג (עשה דרבנן ה, רנ, ג), והמרדכי (רסט) והטור בשם אביו הרא"ש (תרעג) והשו"ע (תרעג ס"ג)

נרות ריחניים

ה: מותר להדליק נרות חנוכה, מנרות המפיצים ריח טוב אע"פ שנהנה מהריח אומנם צריך שיהיה ניכר שאלו הנרות הינם נרות חנוכה ולא סתם נרות.¹⁰¹

תשמיש של קדושה עראי

ו: מותר להשתמש בנרות תשמיש עראי לקודש כגון לבדוק דבר מה בספר וכדומה.¹⁰²

שימוש בנרות ביהכ"ס

ז: אף בנרות חנוכה שהודלקו בבית הכנסת אסור להשתמש וכן אין להתפלל ערבית לאור נרות חנוכה, ויש אומרים שלאחר חצי שעה מותר.¹⁰³

דין השמש

מנהג אבותינו בידינו להדליק נר נוסף חוץ ממנין הימים כדי שאם ישתמש בנרות ישתמש בנר הנוסף ולא בנרות המצוה, ואף בזמן הזה שיש אור מן החשמל יש להדליק נר נוסף גבוה יותר משאר נרות המצוה או בריחוק מעט משאר הנרות.¹⁰⁴

¹⁰¹ כ"כ בספר פסקי שמועות (חנוכה עמוד קיא) בשם מרן הגר"ש וואזנר והגר"נ קרליץ שהאיסור הוא באור הנר, ולא מדברים המעורבים בנר, וכ"כ בילקוט יוסף (תרעג ס"ב), וכן ראיתי בספר חשוקי חמד (ראש השנה יח): שנשאל לגבי בעל תשובה שאשתו מתנגדת להדליק נרות חנוכה מחשש שריפה ומרצה אותה שמדליק לריח טוב, והעלה שמוותר אבל בעיני שיהיה ניכר שהנרות הם נרות חנוכה.

¹⁰² הנה הקשה הט"ז (תרעג ס"ק ד) על הר"ז"ה ובעל העיטור כיצד התירו להשתמש בנרות לתשמיש של קודש, והרי אחד מהטעמים שאסור להשתמש בנרות כדי שיהיה ניכר שהם נרות של מצוה וא"כ אף תשמיש של קודש אסור, וכן כתב הט"ז שאף הר"ז"ה ובעל העיטור כל מה שהתירו זה רק תשמיש של קודש עראי אבל בשל קבע גם הם מודו שאסור, אבל האליה רבה (אות ח) והמאמר מרדכי (אות ג) והחמד משה (אות ד) חולקים על דעת הט"ז וסוברים שדעת הר"ז"ה ובעל העיטור שמוותר אפילו תשמיש של קבע אם זה של קודש, וכתב הביאור הלכה (ד"ה ויש מי) שלענין הלכה נקטינן שמוותר ללמוד בדרך עראי עיי"ש.

¹⁰³ כ"כ המשנה ברורה (תרעג ס"ק יג) והטעם שיהיה ניכר שהודלקו לשם נרות חנוכה, ולאחר חצי שעה יש המתירים, אבל עיין בכף החיים (תרעב ס"ק כב) שהביא בשם תשובת הרש"ל שאף לאחר חצי שעה אסור מפני הרואים,

¹⁰⁴ כתב הטור (סימן תרעג) שמפני שאסור להשתמש לאור הנרות נוהגים להדליק נר נוסף, ועוד כתב בשם תשובת אחיו ה"ר יחיאל שאין להפסיק את הנרות ולתת את הנר באמצע או בין הנרות אלא לתתו אחרון, ועיין בבית יוסף (ד"ה ומפני) שהביא דברי רבינו ירוחם שכתב כן שיש להניח את נר השמש בריחוק מן שאר נרות המצוה, וכך פסק בשו"ע (תרעג ס"א) שנוהגים להדליק נר נוסף כדי שבו יהיה מותר להשתמש ויניחנו בריחוק מן שאר הנרות. ולכאורה דין זה אינו שייך לימינו שלילה כיום יאיר ויש מנורות חשמל ואין חשש שישתמש לאור הנר, ואעפ"כ אף בימינו יש להדליק נר השמש ומנהג אבותינו בידינו וכ"כ הילקוט יוסף (תרעג ס"א בהערה עיי"ש)

פרק יא הדלקה עושה מצוה

המצוה בהדלקה

א: תיקנו חכמים על כל איש ישראל להדליק נר חנוכה ועיקר המצוה זה שידליק את הנרות ולא שהנרות ידלקו.¹⁰⁵

אם כבו הנרות

ב: כאמור מיד שהדליק נעשית המצוה ולכן אם הדליק את הנרות וכבו אין צריך לחזור ולהדליק אפילו כבו קודם חצי שעה מזמן הדליקה, והמחמיר לשוב ולהדליק תבוא עליו ברכת טוב ומכל מקום לא יברך,

ואם הניח את הנרות במקום הרוח וכבו הנרות צריך לחזור ולהדליק.¹⁰⁶

שהאור אינו נאחז בפתילה

ג: אם רואה שהאור אינו נאחז בפתילה יפה ובכל זאת הדליק ואכן לאחר זמן מועט נכבו הנרות צריך לשוב ולהדליק עם ברכה.¹⁰⁷

נכבו קודם כניסת שבת

ד: אם הדליק נרות חנוכה ביום שישי ונכבו קודם שקדש היום, אין צריך לחזור ולהדליק כיון שבערב שבת זהו זמנה קודם השקיעה, ויש חולקים שצריך לשוב ולהדליק בלא ברכה.¹⁰⁸

¹⁰⁵ הנה הגמ בשבת (כב): הסתפקה האם הדלקה עושה מצוה או שהנחה עושה מצוה, כלומר האם המצוה זה שידליק נרות או שהנרות ידלקו, ופשטה הגמ א. מהדין של נר שדלק מערב שבת עד מוצאי שבת שצריך לכבות את הנר ולהדליק מחדש ולא יועיל שיגביה ויניח את הנר מוכח שהדלקה עושה מצוה, ב. שהרי מברכים להדליק נר של חנוכה ואם הנחה עושה מצוה מדוע מברך להדליק.

ובצדדי הספק ביאר בשו"ת בית אפרים (או"ח סימן סג ד"ה ונראה) שהגמ מסתפקת האם החיוב של נר חנוכה זה בגברא או בחפצא, כלומר האם צריך שהוא ידליק בשביל פרסום הנס, או שאין עניין בזה שידליק אלא שהנרות ידלקו, ועל כן הכריע הגמ מכח הראיות הנ"ל שהמצוה עיקרה בהדלקה, ולעניין הלכה נקטינן הדלקה עושה מצוה וכך פסק הרי"ף (י.) והרמב"ם (חנוכה פ"ד ה"ט) והרא"ש (פ"ב דשבת ס"ז) והטור ומרן בשו"ע (סימן תרעה)

¹⁰⁶ בגמ שבת (כא): א"ר זירא אמר רב פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת מדליקין הם בחנוכה והטעם א"ר ירמיה קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה (ועיין מה שכתבתי לעיל בהרחבה בתחילת פרק שמינים ופתילות), וזה לשון הטור (סימן תרעג) שאף בחול אם כבתה קודם שבער זמנה אין צריך לחזור ולהדליק עכ"ל, וכך פסק בשולחן ערוך (סימן תרעג ס"ב) וכתב המגן אברהם (ס"ק יב) שאם הניח את הנרות במקום הרוח וכבתה זקוק לה ולא יברך וראוי להחמיר ולחזור ולהדליקה בכל ענין, וכך פסקו השתי"ז (ס"ק יג) והמשנה ברורה (ס"ק כה)

¹⁰⁷ כך כתב המשנה ברורה (תרעג ס"ק כה) ועיין בשער הציון (ס"ק לא) ולענין ברכה כך פסק הערוך השלחן (סט"ז)

¹⁰⁸ כ"כ התרומת הדשן (סימן קב) והביאו הבית יוסף שאע"פ שעדיין יום אין צריך לשוב ולהדליקה שהרי בערב שבת זה זמן ההדלקה ובכך קיים את מצוות ההדלקה, וכך פסק בשו"ע (תרעג ס"ב) אומנם הט"ז (ס"ק ט) חולק שמכיון שיש לו זמן היתר לשוב ולהדליק, צריך לחזור ולהדליק בלא ברכה וכתב שכך דעת רש"ל.

פרק יב דיני קדימה לנר חנוכה

נר שבת או נר חנוכה

א: מי שאין ידו משגת לקנות גם נר חנוכה וגם נר שבת, יקנה נר שבת שתיקנוהו חכמים מפני שלום בית, שהרי אפילו שם המפורש נמחה כדי לעשות שלום בין איש לאשתו, ומכל מקום יקנה נר אחד לשבת, ובמותר יקנה נר חנוכה.¹⁰⁹

קדימת נר שבת שמדליק בבית

ב: דעת רוב הפוסקים שאף בזמן הזה שהרוב מדליקים בתוך ביתם, אעפ"כ נר שבת קודם לנר חנוכה.¹¹⁰

נר שבת בחשמל

ג: בימינו שלילה כיום יאיר, ואין חשש שבלייל שבת יהלך באפילה וע"י כך יופרע השלום בית, אם יש לו נר חשמלי, יקנה בכסף שבידו נר חנוכה וידליק נר שבת בחשמל ואף יכול לברך עליו.¹¹¹

נר חנוכה או יין לקידוש

ד: מי שאין בידו די כסף גם לקניית נר חנוכה וגם לקניית יין לקידוש, יקנה נר חנוכה משום פרסום הנס, ויקנה נר אחד והמותר ישאיר ליין הקידוש.¹¹²

¹⁰⁹ בגמ שבת (כג:): אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום בית, ופירש רש"י שניר ביתו הכוונה לנר שבת, ואם אין לו כסף לשני הנרות יקנה נר לשבת, מכיון שזה למען שלום בית, כפי שדרשה הגמ (שבת כה:): מן הפסוק "ותזנח משלום נפשי" אמר ר' אבהו זו הדלקת נר בשבת שהרי במקום שאין לו נר הולך ונכשל והולך באפילה, וכך נפסק להלכה, עיין ברי"ף (שבת י.) וברמב"ם (חנוכה פ"ד הי"ד) וברא"ש (שבת פ"ב סי"ב) ובטור וש"ע (תרעח ס"א)

¹¹⁰ עיין במגן אברהם (תרעח ס"ק ב) שכתב שבזמן הזה היות שהרוב מדליקים נרות חנוכה בתוך הבית, נר חנוכה קודם לנר שבת שהרי אף ע"י נר חנוכה לא יכשלו בהליכתם, ואע"פ שאסור להשתמש לאורה הוי כשעת סכנה שמניחה על השולחן, (עיין בבאר היטב ס"ק ב), אבל דעת רוב הפוסקים אינה כן, אלא שאף בזמן הזה שמדליקים בפנים נר שבת קודם לנר חנוכה, ועיין בפרי מגדים (אשל אברהם ס"ק ב) שכתב שמסתימת מרן בשו"ע שלא חילק בין זמן לזמן, נראה שאף שמדליק בפנים נר שבת קודם, וכ"כ האליה רבה, והבגדי ישע, והדרך חיים, (עיין בשער הציון תרעח ס"ק ו) וכ"כ הכף החיים (תרעח ס"ק ב) בשם הרוח חיים, והוסיף טעם ע"פ רבותינו המקובלים מדוע נר שבת קודם לנ"ח עיי"ש, ואשרי המבין.

¹¹¹ לכאורה כיום אין חשש שיהלך באפילה משום שיש מנורות חשמל, ובנר חנוכה יש ענין דוקא בנר עם שמן ופתילות (עיין מש"כ על כך בפרק דיני השמנים) לכן יקנה בכסף נר חנוכה ונר שבת ידליק בחשמל, וכך פסקו גדולי הדור, מרן הגר"ע יוסף (חזון עובדיה שבת כרך א, עמוד קסח) ומרן הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג עמוד רלז) ומרן הגר"י יוסף (ילקוט יוסף מהדור תשעג סימן תרעח ס"א)

¹¹² בגמ שבת (כג:): הסתפק רבא מה יעשה אדם שיש לו נר לשבת אבל אין לו מספיק כסף גם לנר חנוכה וגם לקניית יין לקידוש, וצדדי הספק הם שהרי נר חנוכה עדיף מדום פרסום הנס, ומאידך יין לקידוש עדיף משום שתדיר קודם, ובתר דאיבעיא הדר פשטא שנר חנוכה עדיף משום פירסומא ניסא, וכך נפסק להלכה, עיין ברי"ף (י.) וברמב"ם (חנוכה פ"ד הי"ג) וברא"ש (שבת פ"ב הי"ב) וטור וש"ע (סימן תרעח ס"א), ועיין במגן אברהם (ס"ק ג) שכתב שיקנה נר אחד והשאר יותיר ליין הקידוש.

אם אין לו גם פת

ה: במה דברים אמורים שנר חנוכה קודם, שיש לו פת ומקדש את היום על הפת, אבל אם אין לו פת לא יקנה נר חנוכה אלא ישאיר את הכסף בשביל קניית הפת שהיא מן התורה.¹¹³

יין לקידוש ונ"ח ליום ראשון

ו: המסתפק¹¹⁴ האם לקנות יין לשבת או נר חנוכה ליום ראשון, יקנה יין לקדש עליו את השבת דאין מעבירין על המצות,

נר חנוכה או יין להבדלה

ז: מי שאין בידו מספיק כסף לקניית גם נר חנוכה וגם יין להבדלה, יקנה נר חנוכה מכיון שעיקר ההבדלה זה בפה, ונר חנוכה עיקר מצוותו בהדלקה.¹¹⁵

¹¹³ הנה הקשה הר"ן (י' ד"ה בתר) כיצד אמרינן שנר חנוכה קודם ליין לקידוש, והרי קידוש היום הוא מן התורה, ונר חנוכה אינו אלא מדרבנן, ותיירץ שלא דחינן את קידוש היום אלא את היין שהרי יכול לקדש בפת, והט"ז (תרעח ס"ק ב) דייק מדברי הר"ן שדוקא אם יש לו פת לקדש עליה את היום אז יכול לקנות נר חנוכה, אבל אם אין לו אפילו פת, יקנה פת ולא נר להדלקה, (הבאתי תמצית דבריו לדינא ועיין בדבריו שם שפת הינה מדין תורה משא"כ יין לקידוש, ואכמ"ל) וכך פסק הערוך השולחן (תרעח ס"ד) והמשנה ברורה (תרעח ס"ק ד).

¹¹⁴ הנה דעת הרידב"ז שאין מעבירין על המצות אפילו מקלה לחמורה, והמצוה הבאה ראשונה לידי יעשנה, וע"כ פסק הכף החיים (תרעח ס"ק ה) שמי שמסתפק האם לקנות יין לקידוש או נר ליום ראשון, לא יעביר על מצות קידוש ויקנה יין, אפילו שנר חנוכה קודם כדלעיל, ולמחר יסמוך על השם יתברך שיזמין לו נר חנוכה.

¹¹⁵ כ"כ הטור (סימן רצו) שנר חנוכה ויין להבדלה, נר חנוכה קודם דאפשר להבדיל בתפילה, וביאר הבית יוסף שהבדלה עיקרה זה מה שאומר ברוך המבדיל בין קודש לחול משא"כ בנר חנוכה שהעיקר זה ההדלקה, וכך נקט להלכה בשו"ע (סימן רצו ס"ה) וכך כתב הרמ"א (סימן תרעח)

פרק יג הדלקה בבית הכנסת

הדלקה בביהכנ"ס והטעם

א: מנהג ותיקין להדליק נרות חנוכה אף בבית הכנסת

וטעם מנהג זה, א שעל ידי שמדליקין נרות בציבור יש פרסום הנס גדול וקידוש שמו יתברך, ב זכר למקדש, ג להוציא ידי חובה את האורחים שאין להם בית.¹¹⁶

מקום ההדלקה

ב: פשט המנהג ברוב תפוצות ישראל, לקבוע מקום הדלקת הנרות מימין לארון הקודש שהוא צד דרום ולסדרם ממזרח למערב, אומנם הנוהגים לסדרם מצפון לדרום אין למחות בעדם.¹¹⁷

האם מברכים

ג: קודם שמדליק בבית הכנסת, מברך ביום הראשון ג ברכות, וביום השני ב ברכות, ואע"פ שאין זה הדלקה מן החיוב.¹¹⁸

יציאה ידי חובה

ד: אין אדם יוצא ידי חובה בהדלקת הנרות בבית הכנסת מכיון דנר איש וביתו בעיניו, ואפילו הוא הדליק את הנרות בבית הכנסת.¹¹⁹

¹¹⁶ מנהג ההדלקה בבית הכנסת נפסק בהלכה, עיין בטור ובשולחן ערוך (תרעא ס"ז), ומצינו כמה טעמים למנהג זה, הריטב"א (שבת כג.) כתב שנהגו להדליק משום פרסום הנס, ועיין בבית יוסף (ד"ה ומ"ש שמניחין) שהביא טעם זה, ועיין באורחות חיים (חנוכה, עמוד רסג) ובכל בו (סימן מד). ועוד כתב הבית יוסף (שם) בשם הכל בו שנוהגים להדליק בשביל האורחים שאין להם בית להדליק שם

¹¹⁷ כתב התרומת הדשן (סימן קד) שמקום ההדלקה בבית הכנסת תלויה במקום ההדלקה בבית המקדש, שדעת רש"י, שמקום ההדלקה היה בצד דרום בין מזרח למערב, ודעת הרמב"ם בין צפון לדרום, ולכן מצינו שני מנהגים בעם ישראל, יש הנוהגים להדליק בבית הכנסת כדעת רש"י בין מזרח למערב, ויש הנוהגים כדעת הרמב"ם בין צפון לדרום, והטור כתב (תרעא) שמניחה בדרום, וכתב מרן הבית יוסף שהמנהג הפשוט להדליק בדרום בין מזרח למערב, וכן כתב הרמ"א בדרכי משה (ס"ק ז) שכן המנהג בגלילותינו, וכ"כ השת"ז (ס"ק כ), והמשנה ברורה (ס"ק מב).

¹¹⁸ כ"כ הבית יוסף (תרעא ד"ה ומ"ש) בשם הריב"ש שמברכים על הדלקה זו אע"פ שאינו אלא מנהג כמו שמברכים על ההלל בראש חודש, וכך פסק להלכה בשולחן ערוך (תרעא ס"ז).

¹¹⁹ כך כתב הריב"ש בתשובה (סימן קעא) ומברכים על זה כמו שמברכים על ההלל בראש חודש, ומכל מקום באותה הדלקה של בית הכנסת לא יצא בזה וצריך לחזור ולהדליק בביתו דמצוות נר חנוכה איש וביתו, וכך פסק הרמ"א (תרעא ס"ז).

בחור המדליק בישיבה

ה: בחור בישיבה מבני אשכנז שמדליק בבית המדרש, יש אומרים שיוצא ידי חובתו בהדלקה זו [ומן הראוי שיתנו לבחור בן עדות המזרח שידליק, עיין בהערה] ויש אומרים שאינו יוצא ידי חובתו בהדלקה זו, וצריך לשוב ולהדליק בחדרו.¹²⁰

הדלקת קטן

ו: אע"פ שאין יוצאים ידי חובה בהדלקה של בית הכנסת, בכל זאת אין להניח לקטן להדליק את הנרות מפני שאין זה כבוד הציבור.¹²¹

זמן ההדלקה בחול

ז: מנהג הספרדים ובני אשכנז להדליק בבית הכנסת בין מנחה לערבית, ואע"פ שלא הגיע זמן צאת הכוכבים, מכל מקום כדי לא לעכב את הקהל מדליקים בשקיעת החמה, ומנהג תימן להדליק אחר קדיש תתקבל.¹²²

זמן הדלקה בער"ש

ח: בערב שבת, יש נוהגים להדליק קודם מנחה, ויש נוהגים להדליק גם בערב שבת בין מנחה לערבית, וזהו המנהג הנפוץ, אומנם אם רואה שעוד מעט מתקדש היום ועדיין אין לו מניין ידליק קודם מנחה, ואם יש לו רוב מניין ובצירוף נשים או קטנים יהיה לו עשרה יכול להדליק.¹²³

שיש כמה מניינים

ט: בית הכנסת שיש בו כמה וכמה פעמים תפילת ערבית, יש אומרים שאין להדליק אלא פעם אחת, ויש אומרים שיש להדליק בכל מניין ומניין, או שיתנו שמן שיספיק לדלוק לאורך כל המניינים.¹²⁴

¹²⁰ דנו רבותינו האחרונים האם אמרינן שכל הישיבה נחשבת לביתו של הלומד בה, וא"כ אף בבית מדרש אם הדליק שם יצא ידי חובתו, שדעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה, חנוכה, פי"ד הי"ג) שכל הישיבה נחשבת כביתו של הלומד שם, ועיין באורחות ההלכה (הערה 46) שהעיד שהמנהג בישיבת קול תורה שבחור ספרדי שאינו מחויב בהדלקה בחדרו, כיון שיוצא בהדלקת אביו, היה מדליק את הנרות, אבל בספר אשרי האיש (ח"ג פל"ט המ"ד) הביא בשם הגרי"ש אלישיב שאין אומרים שכל הישיבה נחשבת לביתו אלא רק בחדרו ששם רוב תשמישו, ולכן אינו יוצא ידי חובה בהדלקה זו.

¹²¹ כ"כ בפסקי תשובות (ח"ו עמוד תע) בשם שו"ת שרגא המאיר ושו"ת קנין תורה, עיי"ש.

¹²² כתב הרמ"א (תרעא ס"ז) ונוהגין להדליק בבית הכנסת בין מנחה לערבית, וכ"כ הלבוש שנוהגים להדליק קודם ערבית וז"ל "שהוא תחילת הכנסת היום הבא" (הביאו השתי"ז ס"ק כב) וכך פשט המנהג אצל בני ספרד ואשכנז, ומאידך מנהג תימן להדליק בערבית לאחר קדיש תתקבל, וכך העיד על מנהגו מאור הגולה רבינו דוד משרקי (שתילי זיתים ס"ק כב) וכך פסק תלמידו גאון עוזיני מארי יחיאל צאלח (עץ חיים סב.), ועיין מ"ש מן הגאון הרב חיים כסאר בשו"ת החיים והשלום (סימן קצז)

¹²³ הרמ"א בהגהה (סימן ז) כתב בשם האבודרהם שבערב שבת ידליק קודם מנחה, אומנם בדרכי משה כתב שמנהגם להדליק גם בערב שבת בין מנחה לערבית, וכתב המשנה ברורה (ס"ק מז) שאם המתפללים מתאחרים מלבוא וחושש שקדש היום ידליק אפילו שלא התפללו מנחה, ועיין בילקוט יוסף (תרעא סימן טז) שכתב ע"פ תשובת הרב פעלים שאפשר לצרף אף נשים או ילדים למניין עשרה, עיי"ש.

¹²⁴ הנה בשו"ת שבת הלוי (ח"ט סימן קמג) כתב שאין להדליק אלא פעם אחת, ומאידך בתורת המועדים (על השונה הלכות, תרעא ס"ק כט אות ג) שיש להדליק בכל מניין ומניין או ליתן שמן בנר שיספיק לדלוק עד סוף המניין האחרון.

הדלקה בנין החמה

י: רבים הם הנוהגים להדליק בבית הכנסת גם בהנץ החמה, זכר למקדש, ויש שנמנעים היות ואין למנהג זה מקורות בראשונים.¹²⁵

פרק יד הדלקה בערב שבת

מה מדליק קודם

א: אע"פ שדעת הרבה ראשונים שקבלת שבת אינה תלויה בהדלקה, אע"פ"כ המנהג הוא להדליק קודם נר חנוכה ולאחר כך נר שבת, ואם מדליק נר חנוכה לאחר פלג המנחה מברך על ההדלקה.¹²⁶

הקדים נר שבת

ב: אם טעה והדליק נר שבת קודם נר חנוכה ולא קיבל עליו שבת, יש אומרים שיכול להדליק נר חנוכה, ויש חולקים ואומרים שאסור לו להדליק אלא יתן לאחד מבני הבית להדליק במקומו.¹²⁷

הדליקה אשה

ג: אשה מבנות עדות המזרח שהדליקה נרות שבת ורוצה להדליק נרות חנוכה כגון אלמנה או גרושה, כל עוד שלא קיבלה שבת במחשבה רשאית, ואם היא

¹²⁵ מנהג בני ספרד ואשכנז להדליק נרות גם בנין החמה זכר למקדש, אומנם בשולחן ערוך המקוצר (ח"ג עמוד רסד) כתב שאין מנהג תימן כך היות ולא מצינו מקור למנהג זה בראשונים ואף ברוב האחרונים.
¹²⁶ דעת הרבה מן רבותינו הראשונים שההדלקה אינה תלויה כלל בקבלת שבת, עיין בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן אלף, ע) שהוכיח כן מהגמ בשבת (לה:), וכך פסק הרמב"ן (שבת כג: ד"ה נר) ורבינו מאיר המעילי בספר המאורות (שבת כג:) כתב וז"ל "ובערב שבת של חנוכה נראה שראוי להדליק נר שבת קודם, כיון דעדיף וכו' ועוד דתדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם, וה"ר יצחק בר אבא מורי כתב הפך הסברא וכבודו במקומו מונח והעיקר כמו שכתבנו", עכ"ל. וכך פסק המאירי (שבת כג:), ועיין בב"ח (תרעט) שכתב שכך דעת הרא"ש, ורבינו ירוחם, וכ"כ השיטה להר"ן (שבת כג: ד"ה נר וביתו) בשם הרא"ה, ועיין בדרכי משה (תרעט ס"ק א) שכתב שכך דעת התולדות אדם וחווה (נתיב ט ח"א), ולכן יכול להדליק נר שבת ולאחמ"כ נר חנוכה,
ומאידך בעל ההלכות גדולות (הלכות חנוכה סימן ט) כתב שמקדים נר חנוכה לנר שבת שהרי אם מדליק קודם נר שבת קיבל עליו שבת ואסור לו להדליק נר חנוכה, וכ"כ בעל העיטור (ק"ז:), ובספר המנהגים טירנא (הביאו הדרכ"מ הנ"ל)

וגדולי הפוסקים נקטו להחמיר כדעת בעל ההלכות גדולות שידליק נר חנוכה קודם נר שבת אע"פ שאין הלכה כמותו, וכך פסק מרן בבית יוסף (סימן תרעט) שהרי גם החולקים על בה"ג מודים שיכול להדליק קודם נר חנוכה קודם נר חנוכה, וכך נקט בשו"ע (שם), ועיין בברכי יוסף (שם) שהביא דברי הריב"ז שכתב שיש להדליק נר חנוכה תחילה ולא מפני שסובר אני כדעת בה"ג, אלא מפני שאין לנו להכניס עצמנו לספק עכ"ד, והרמ"א בדרכי משה (הנ"ל) העיד שכך מנהגם.

ולענין ברכה, הבית יוסף (שם) כתב בשם התרומת הדשן שאע"פ שמדליקין מבעוד יום מברכים עליה עיי"ש, וכך כתב הרמ"א (סימן תרעט), ועיין במגן אברהם (ס"ק ב) שכתב שדוקא במדליק אחר פלג המנחה,
¹²⁷ נחלקו המגן אברהם והט"ז בדין טעה והקדים נ"ש לנ"ח, שדעת המ"א שכל עוד שלא קיבל עליו שבת במחשבתו יכול להדליק נר חנוכה, וכך פסק הפרי מגדים (באשל אברהם), אבל הט"ז סובר שלא יכול להדליק נר חנוכה אחר שהדליק נר שבת.

מבנות אשכנז אינה יכולה להדליק אח"כ נרות חנוכה שהרי בהדלקת נר שבת קיבלה עליה שבת.¹²⁸

פרק טו מוצאי שבת

הבדלה על נר חנוכה

א: במוצאי שבת לא יבדיל על נר חנוכה, והטעם שאין מברכין על הנר עד שיהנו מאורו והרי נרות חנוכה אסורים בהנאה אומנם אם רוצה יכול להדליק את הנר ולהבדיל עליו ואחר כך לכבותו ולהדליקו שוב לנר חנוכה.¹²⁹

סדר ההדלקה

ב: מדליקין נר חנוכה בבית הכנסת קודם ההבדלה ולא אמרינן תדיר קודם מכיון שראוי לאחר את יציאת השבת, ובביתו יש הנוהגים כמנהגם בבית הכנסת שנר חנוכה קודם להבדלה, ויש הנוהגים לאחר ההבדלה, ונהרא נהרא ופשטיה.¹³⁰

זמן ההדלקה

ג: במוצאי שבת יש אומרים שהזמן שצריך להדליק נרות חנוכה לא יאחר מחמישים דקות לאחר השקיעה, ויש אומרים שגם במוצ"ש חנוכה יש להחמיר כדעת רבינו תם ולא להדליק עד שעה וחומש מהשקיעה.¹³¹

¹²⁸ אם היא מבנות ע"מ ההולכים כדעת מרן השו"ע הרי לא קיבלה עליה שבת בהדלקה, כשיטת מרן (המובא לעיל), ואם היא מבנות אשכנז, כתב הפרי מגדים (אשל אברהם תרעט) ע"פ דברי המגן אברהם שכיון שדרך אשה לקבל שבת בהדלקתה לא תדליק.

¹²⁹ הנה כתב האור זרוע (חנוכה סימן שכח) וז"ל "ואין לעשות הבדלה במוצאי שבת על נר חנוכה דאמרי בירושלמי פרק אלו דברים ר אבהו בשם ר יוחנן ר יוסי ב"ר חנינא אין מברכין וכו כגון נר של חנוכה במוצאי שבת אין מבדילין עליו, וביאר הראב"ה (סימן קמא) דהיינו למ"ד שאסור להשתמש לאורה, וכך פסקו הטור והשולחן ערוך (סימן תרפא), ועיין בב"ח שכתב שדוקא שברך בתחילה על נר של חנוכה אז לא יכול להשתמש אבל יכול להבדלי בתחילה על נר זה ואחר כך לכבותו ולהדליק שוב לנר חנוכה, וכ"כ העטרת זקנים (תרפא ס"ק א) והמשנה ברורה (תרפא ס"ק א).

¹³⁰ כך פסק הבית יוסף (סימן תרפא) בשם תרומת הדשן שנר חנוכה קודם להבדלה כדי לאחר את יציאת השבת, וכך פסק בשולחן הטהור (שם, ס"ב), והט"ז (ס"ק א) האריך למעניתו בראיות שהבדלה קודמת לנר חנוכה משום תדיר, וכתב שכך היה מנהג המהר"ל מפראג, והסכימו עמו התוספות יום טוב, והפרי חדש, ודרך החיים, אבל המגן אברהם והאליה רבה והגר"א מוילנא נקטו כדעת מרן שיש לדחות את ההבדלה, והכריעו האחרונים שבבית הכנסת אין לשנות מדעת מרן ויש להדליק קודם נ"ח, ובביתו יעשה כל אדם כמנהגו וכמנהג אבותיו ואין למחות בשום צד, וכך כתבו הפרי מגדים, והמחצית השקל, והברכי יוסף, והבאור הלכה.

¹³¹ הנה דעת מרן הגרש"ז אויערבך שעיקר המנהג בארץ ישראל נקבע כשיטת הגאונים שזמן צאת הכוכבים הוא מוקדם ולכן יש להדליק נ"ח במוצ"ש כעבור 40 דקות מהשקיעה ומ"מ לא יאחר מ50 דקות, (עיין בהליכות שלמה מועדים פט"ו אורחות הלכה הערה 69), אבל מרן הגר"ע יוסף נקט שהיות וזה ספק סקילה יש להחמיר כדעת רבינו תם ואין חילוק בין שבת לשבת ולכן יש להדליק נר חנוכה רק כעבור שעה וחומש מהשקיעה, ועיין באריכות בשו"ת יביע אומר (ח"ב סימן כא) ובחזון עובדיה (חנוכה עמוד קפו) ואין כאן המקום להאריך בנושא זה, "ויאמר לקוצרים העמכם".